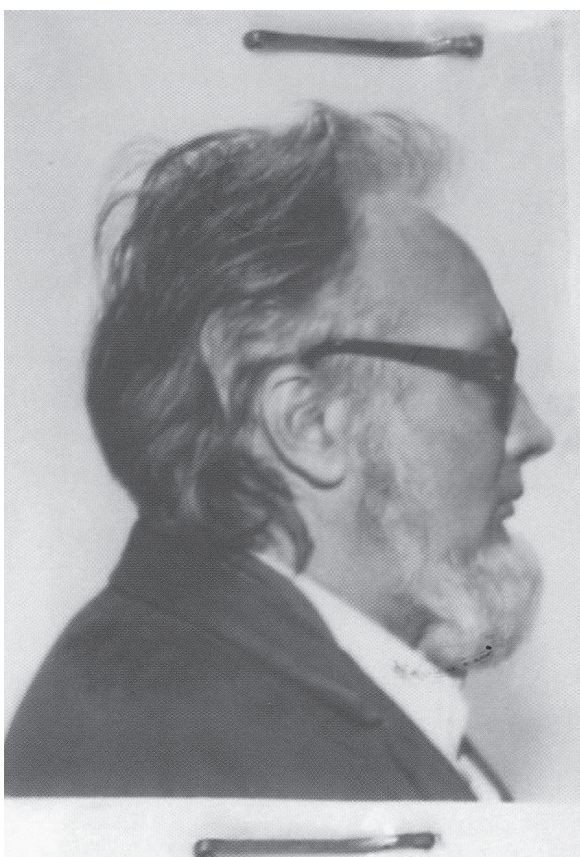
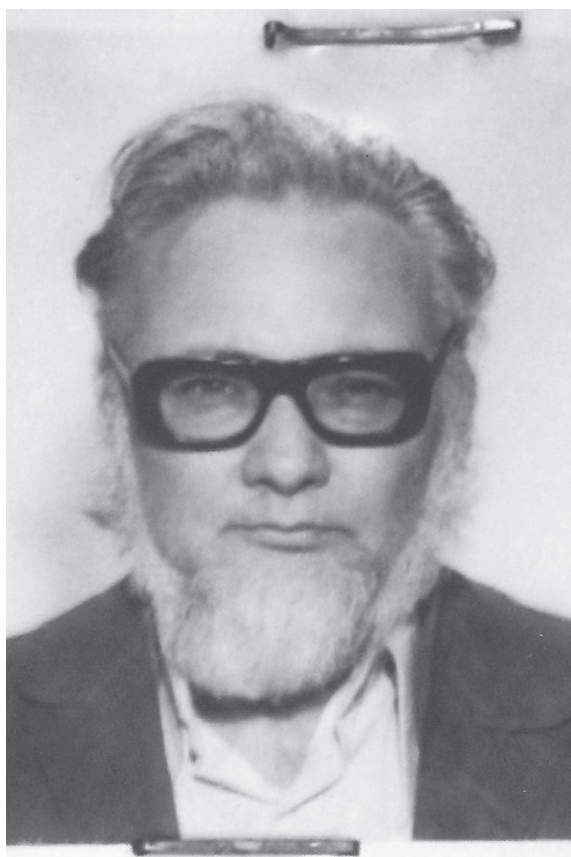

POLEMICI

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ • SERIE NOUĂ • DIRECTOR: ALEXANDRU BUICAN

PAUL GOMA 81

Paul Goma – fotografii din dosarul de la Securitate

ANUL I

NR. 7-8

POLEMICI

Revistă de literatură

Correspondența

REVISTA POLEMICI
STR. LUPULUI, NR. 34/42
430383 BAI A MARE

ISSN 2501-1979

ISSN-L 2501-1979

www.actaeonbooks.ro
polemici_serienoua@yahoo.com

Director

Alexandru BUICAN

Redactor-șef

Daniela SITAR-TĂUT

Redactori

Mihaela ALBU
Dan ANGHELESCU
Flori BĂLĂNESCU
Alec Ivan GHILIA
Lorența POPESCU

Redactor extern

Mihai VINEREANU, New York, USA

SUMAR

Mihaela Albu – FINLANDA – CÂTEVA REPERE
CULTURALE / 24

Alexandru Buican – PAUL GOMA – SINGUR
(ȘI) ÎN POSTERITATE / 2

– AVEM ELITELE PE CARE LE MERITĂM / 16

Monica D. Căndeia – CUTREMURUL OAME-
NILOR DE PAUL GOMA / 20

Constantin Călin – VORBE, VORBE, VORBE,
III / 17

Mircea Coloșenco – DADA VERSUS DAN-
DANA / 13

Alec Ivan Ghilia – NICOLAE LABIȘ, PRIE-
TENUL MEU / 18

Alexandru Jurcan – 3 POEME / 7

Andrei Marga – GÂNDIREA ALTFEL / 5

Andrei Moldovan – OCTAVIAN C. TĂSLĂ-
UANU SUB PRESIUNEA AUTORITĂȚILOR / 14

Popescu Lorența – NOTE DE LECTURĂ II / 15

Daniela Sitar-Tăut – INTERVIU CU FLORI
BĂLĂNESCU – „NU POT SĂ IERT ROMÂNII APE-
TENȚA PENTRU AMNEZIE, LIPSA DE DISCERNĂ-
MÂNT, ABSENȚA NEVOII DE SOLIDARIZARE” / 8

– PARISUL MEU. DIN JURNALUL UNUI FRANCEZ
PRIN ADOPTIE DE HOREA PORUMB / 21

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor
revine în exclusivitate semnatarilor acestora.

EDITORIAL

PAUL GOMA — SINGUR (ȘI) ÎN POSTERITATE

ALEXANDRU BUICAN

Apariția unor istorii literare în care dl Paul Goma este absent sau cvasi-absent, ar crea impresia că, după exact patruzeci de ani, „cazul Goma” este un caz clasat. Și totuși, cei câțiva oameni fini care încearcă, în mijlocul unei confuzii generale, fără precedent în istoria românilor, să-și păstreze cumpătul, știu că discuția asupra a ceea ce s-a petrecut „atunci”, în anii '70, abia începe.

Noi, românii, uităm cu mare ușurință. Camil Petrescu spunea că românul nici nu trăiește experiențe existențiale, lui i se „întâmplă” doar „pățanii”. Unii, puțini, e drept, refuză să uite. Și lucrurile se prezintă simplu și clar. În anii '70, un dictator, analfabet de felul lui, adusese țara, societatea românească, într-o situație de criză ce va fi, probabil, omologată în istorie ca fără precedent – într-o istorie care l-a supus totuși pe român la multe încercări.

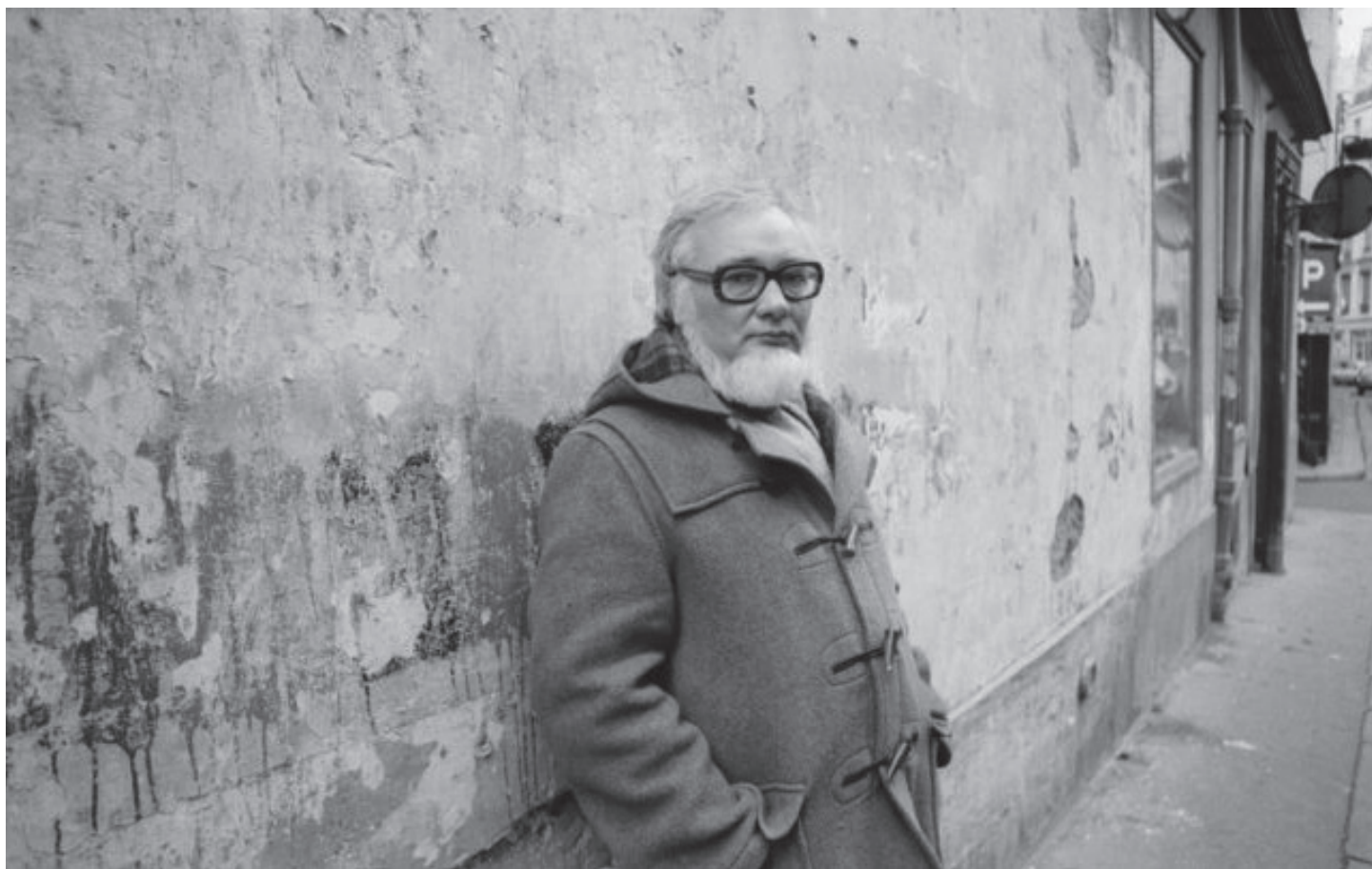
Împotriva acelei stări de lucruri, un scriitor, deci un om care prin vocația lui e chemat (așa ar trebui, evident) să se facă purtătorul de cuvânt al comunității, care ea însăși l-a înzestrat – ca pe un produs propriu care s-o întărească în lupta pentru supraviețuire – cu cinste, cu instinct al libertății, cu conștiința responsabilității, s-a ridicat împotriva acelei stări de fapt. Și, acel scriitor, pe nume Paul Goma... s-a trezit singur!

Deși nu asupra acestui fapt vrem să stăruim, trebuie totuși să spunem și că, prin „cazul Goma”, avem din nou confirmarea adevărului, adevăr care a făcut obiect de meditație în filozofia românească nu doar o dată, că acele aspirații ale ființei omenesti în general, acele virtualități – demnitate, onoare, altruism, spirit de sacrificiu –, datorită unei istorii ce acționează aproape la fel de implacabil ca destinul însuși, dovedindu-se (aparent) lipsite de folos pentru poporul român, ba chiar păgubitoare, s-au atrofiat cu timpul, prin procesul selecției naturale. Ba, mai mult chiar, ele, ducând istoricește la nimicirea purtătorilor lor, au devenit chiar ostile sufletului românesc. Evident, la data la care a „apărut” dl Goma, aceste calități scăpau ființei românești.

Tragedia – nu a dlui Goma, ci a noastră, a românilor –, a fost faptul că în acel moment, un alt proces, care se numește de obicei „selecție inversă”, la un alt moment istoric, fusese deja încheiat. Această selecție inversă – „de ultimă oră”, i-am putea spune –, lărgise acel „grozav pustiu”, cum se exprimă poetul.

Și, în plan literar – căci gândirea filozofică fusese abolită complet –, acolo unde ar fi trebuit să se afle conștiințe, se găseau deja „înlocuitorii”, persoane strivite ce voiau să fie și ei oameni, dar nu erau în realitate decât captivi ai unui individ de rând, și care trăiau, fără instinctul libertății, în sucul fleacurilor lor „estetice”.

Reacția normală, a ființelor normale, în fața realității sociale, care face din membrii unei comunități cetățeni, se atrofiase, odată cu gândirea însăși. Așa cum în Evul Mediu, filozofia – adică manifestarea cea mai de sus a umanității – se redusese jalnic la joaca de-a v-ați ascunselea prin discutarea nimicurilor scolastice, tot așa conceptele elementare ale trăirii laolaltă, erau de negăsit. Civismul, între granițele României „socialiste”, se mai

prefăcea doar că e viu și se manifesta prin „cârtitul” în jurul „contradicțiilor neantagoniste” pe care „clasicii marxism-leninismului” le scorniseră. Căci această „înaltă strategie politică” se aplica și în „România lui Ceaușescu”, ca să se asigure o supapă de eliminare a nemulțumirilor ce se nășteau, palide de tot, în sufletele și mințile celor ce se lăsaseră înrobiți într-un mod atât de indecent.

Dar, acel ceva pe care vrem să punem accentul de această dată este, încercarea „confrăților” de a-l diminua, de a-l „desființa” pe dl Goma, împreună cu semnificația sa adevărată. Una dintre metodele prin care o valoare care contravine unui mediu degradat e obstrucționată, este așa numita „conspirație a tăcerii”.

Conspirația tăcerii nu e un lucru specific românesc, dar românii au încercat s-o facă „politică de stat”. Odată declarat proscris de către organele de stat, peste noapte au dispărut din librării, din biblioteci, cărțile acestuia și niciodată numele său n-a mai fost pomenit în vreo publicație din România. Dar este aici și o culoare locală, constând în ura românească pentru tot ce e „deosebit”, pentru tot ce nu e „normal” – deosebit și anormal după principiile românului, firește. Notorietatea care s-a creat în jurul numelui dlui Goma a făcut însă „conspirația tăcerii” inoperantă. S-a trecut deci la alte „mijloace”.

Mai întâi, dl Goma a fost acuzat de lipsă de „talent”. Dar acest faimos termen este de la începutul omenirii o chestiune controversată. Lucrarea *Cutremurul oamenilor*, în care s-a înregistrat pentru posteritate felul în care o conștiință, fiind supusă tuturor presiunilor și mizeriilor totalitarismului, a făcut față cu demnitate exemplară răului, ni se pare a fi tocmai textul clasic al unei anumite perioade și, în loc să fie „exilat” și el, ca și autorul lui, ar trebui să fie predat în școli.

După 1989, când istoria i-a dat dlui Goma – irefutabil, inextricabil, definitiv – dreptate, scriitorii români, regrupați, au spus: „Paul Goma s-a scrântit. Atacă pe toată lumea!” Dar de ce n-ar „ataca” dl P. Goma „pe toată lumea”... dacă D-sa a avut curaj atunci când „toată lumea” n-a avut? Și dacă dl P. Goma se va fi „scrântit” cu adevărat, acesta ar fi încă un motiv de

întristate pentru românii (puținii) reflexivi. Să ne amintim numai că M. Eminescu, poetul, se scrântise și el, și chiar mai strașnic, pierdut printre iubiiții lui, vașnicii rrrromâni, urmașii celor de la acel mirific 1400! Să mai spunem oare și că s-au scrântit, pe rând, și Gr. Alexandrescu, și D. Bolintineanu, și Bacovia? Iată o situație întristătoare, pe care am putea-o traduce cam așa: oricare om superior care are de-a face cu România și cu noi românii, are probleme. El va ieși, în economia lui interioară, rănit. Adică, dacă e să ne exprimăm în limbajul pe care-l înțelegem cu toții, acel om superior va ieși în pierdere!

Un ultim asalt i s-a dat dlui Goma când a fost acuzat și de antisemitism (!?). Potrivit dicționarilor, un antisemit este un om care „practică o concepție, o atitudine de ură împotriva evreilor, urmărind o îngrădire a drepturilor acestora.” Dar, după cunoștința noastră – deși nu ne place să intrăm în chestiunile personale ale oamenilor – antisemit fiind, dl Goma ar însemna să aibă o atitudine de ură împotriva propriei familii, lucru destul de improbabil.

Și totuși, odată cu redobândirea libertății de expresie – atâta câtă e, pentru că libertatea se pare că nici nu există, ea nefiind decât o „stare a minții” a unor indivizi izolați – s-a deplâns îndeajuns lipsa de reacție a „breslei scriitoricești” la chemarea dlui Goma. Unii au folosit expresii tari, mânioase – s-au făcut chiar și „apeluri către lichele” etc. În ce ne privește, nu ne interesează invecitivele. Ceea ce ne interesează cu adevărat este descifrarea funcționării mecanismului acestui lucru pe care noi îl numim „trăirea românească”.

Și, aparent paradoxal, noi vedem, în această extraordinară pornire în a-l reduce pe dl Goma la neant, un fapt... pozitiv!

Toți cei care încearcă cu disperare să spargă această oglindă pe care dl Goma le-a pus-o în față, toți cei care vor să se convingă că nu au nimic să-și reproșeze față de absența lor la chemarea sa, iluzionându-se cu lipsa de talent a domniei sale, cu „scrânteala” sa, cu „antisemitismul” său, sunt, de fapt, mânați de un impuls obscur, de un sentiment penibil – nu de vinovăție, pentru că ei sunt mai prejos de un astfel de sentiment – care îi neliniștește: sentimentul ratării iremediabile. Am citat și în altă parte – din memorie – și o voi face și aici, un moment din viața lui Boris Pasternak. La el, în vreme ce se afla în domiciliu forțat, dacă nu mă înșel, s-au prezentat vreo trei tineri scriitori – fete și băieți – care, apăsăți de sentimentul vinovăției de a-l fi criticat la presiunea autorităților, au vrut să-și ceară scuze. Pasternak i-a liniștit, desigur, dar văzându-i plecând ușurați, a gândit cu tristețe că acești tineri „nu vor mai fi niciodată mari scriitori”. Cuvinte cutremurătoare care, se pare, scapă puterii noastre de înțelegere „pe aici”, „pe la noi” și, în consecință, nu produc vreo dramă – încălcarea a ceva ce nu există, nu zguduie pe nimeni.

Unde este latura pozitivă a acestui război al literaților români cu dl Goma? Acest război se duce cu o fantomă care nu-i lasă să trăiască. Deși devoțiunea față de lumea morală e o anomalie destul de rară la oameni... iar la români aproape inexistentă, deși românul, datorită unei lungi istorii, și-a atrofiat deschiderea (naturală, cu care ființa umană se naște și care-l însoțește ca o aură), către lumea principiilor morale, ea există totuși și din ea se hrănește tot ce e umanitate, restul fiind doar „specie”.

Să nu disperăm deci. Chiar strivit în aceste ființe insignifiante, acel har dumnezeiesc refuză să moară, el e parte a energiei cosmice care animă ființa umană în general și, strivit astăzi, trebuie să sperăm că va înflori în alte timpuri, în alte ființe, mai bune, mai îndreptățite să facă umbră acestui pământ din ce în ce mai poluat. Din păcate, pentru timpul de azi, marea literatură, fiind „umanitate superioară”, a lipsit de la întâlnirea cu istoria. Pentru că marea literatură se face de către indivizi care se judecă în funcție de idealurile Umanității, nu în funcție de starea precară a românismului dintr-un moment sau altul. Cum literatura din epoca totalitarismului trebuia să fie – și nu se putea altfel – o literatură, nu „estetică”, ci „est-etică” – după o formulare fericită a Monicăi Lovinescu –, Paul Goma este singurul care, prin jertfă, a marcat punctul istoric și, din acest motiv, așa cum a fost singur în viață, va fi singur și în posteritate. „Clasicii” de azi, în pofida funcțiilor și fotoliilor lor, să nu-și facă nici o iluzie!

ESEU

GÂNDIREA ALTFEL

(Din Introducerea la volumul: Andrei Marga, *Gândirea altfel. Studii românești*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2016, în curs de apariție)

ANDREI MARGA

Auzim frecvent devize precum „Capul plecat sabia nu-l taie” sau „Oamenii sunt sub vreme, nu invers” sau „Dă-i cezarului ce-i al cezarului” sau „Fă-te frate cu dracu până treci puntea” sau „Lasă-mă să te las” sau „Profită acum de ocazie, căci nu știi dacă mai vine” sau „Cămașa este mai aproape de trup decât haina”. Aceste devize – fiecare și toate la un loc – alcătuiesc un fel de istețime ce trece frecvent drept înțelepciune și se atribuie românilor. Faptul că prea rar ei ies de unii singuri din neajunsurile vieții s-ar datora acesteia.

Mai nou, „Las-o baltă cu gândirea, că viața-i frumoasă și fără ea” sau „Mă atinge mai direct crema cu care mă rad, decât ce se spune în jur” sau „Contează ce bagi în gură sau la teșcherea” sau „Pune-ți oamenii tăi unde poți și lasă lumea să vorbească” completează panoplia acestei istețimi destul de răspândite, iar efectul major se vede cu ochiul liber: nici o problemă nu se rezolvă la timpul ei, dacă cumva se rezolvă.

Nu se poate spune că devizele aflate în circulație sau ceea ce unii sau alții au gândit sunt aplicate ca atare. Între ceea ce gândește fiecare, chiar majoritatea, și ceea ce se petrece în realitate este o distanță, mereu. Realitatea este mai curând rezultatul a ceea ce destul de mulți reușesc să pună în acord la timp, fie și tacit.

Dar ceea ce fiecare gândește este important, căci numai de la gândirea cuiva pot pleca schimbările. De aceea, găsesc acoperite de realitate trei aserțiuni ce au drept de cetate în filosofie. Anume, că prin capul oamenilor trece tot ce li se întâmplă, încât, așa cum spunea chiar William James, oamenii se disting și se cunosc după idealurile pe care le împărtășesc. Apoi, cum se gândește așa se și trăiește, căci, oricare ar fi presiunile

lumii exterioare, nimeni nu poate controla complet reduta conștiinței. Moses Mendelssohn și Charles S. Peirce au argumentat concludent că reduta este inexpugnabilă și conștiința liberă. Doar să existe conștiința! În sfârșit, s-a spus sugestiv și oarecum geopolitic că „imperiiile viitorului” vor fi „imperii ale minții” (Winston Churchill), ceea ce constatăm deja în viața lumii actuale.

Am căutat să captez ceea ce s-a petrecut în tranziția de după 1989, de la socialismul răsăritean la societatea deschisă – o încetineală a schimbării economiei și instituțiilor – ca efect al felului de a gândi și până la urmă al culturii. Volumul *Die kulturelle Wende. Philosophische Konsequenzen der Transformation. Cotitura culturală. Consecințe filosofice ale tranziției* (Presa Universitară Clujeană, 2004, 610 p.), rezultat din prelegeri pe care le-am susținut la universitățile din München și Viena, este locul tentativei. „Cultura contează (culture matters)” – această generalizare teoretică, din care Friedrich Tennbruck a făcut piatra unghiulară a abordării „bazelor culturale ale societății (die kulturellen Grundlagen der Gesellschaft)” și a teoriei „cotiturii culturale (die kulturelle Wende)” a societăților avansate ale timpului nostru – mi-am asumat-o. Am întreprins în consecință analize corespunzătoare ale conștiinței – ale conștiinței filosofice, înainte de toate.

Se fac adesea antologii cu autori români din vremuri mai noi. La o scrutare lucidă se poate lesne stabili că este destulă „gândire conformistă” în jur. Metehne de genul plierii la realitate, fără a-i pune întrebări dificile, insistenței pe fapte secundare spre a ocoli gravitatea situațiilor, declarării într-un loc a ceva și a contrarului în alt loc, refugiuului în

„aerata” etică intelectuală spre a evita întâlnirea cu o realitate „mizeră”, luării declarațiilor șefilor zilei ca referință de gândire sunt la fiecare pas. Constantin Brâncuși era într-o exemplară opoziție și de o luciditate remarcabilă față de asemenea atitudini când spunea că „în România sunt prea mulți «diștepți» în politică, în artă și în liberele profesii. Nu se poate face artă, politică și meserie intelectuală fără tenacitate și inteligență. «Diștepții» produc camelotă” (Petre Pandrea, *Brâncuși. Amintiri și exegeze*, Meridiane, București, 1976, „Pravila” lui Brâncuși). Avem astăzi, onest spus, indicatori că situația ar fi alta? Nu prea se văd. Dimpotrivă!

„Gândirea conformistă” se adăpostește în vremuri mai noi sub pretexte diferite – rigori ale discuției „academice”, „pericole externe” nemaipomenite, „imperativul patriotismului”, fie el și de paradă, „dificultatea de neînvins a accesului la temeuri ultime”, „autonomia” culturii – dar are ca sursă, orice am spune, conștiința etică a intelectualilor. Oportunismul „vârfurilor” a fost observat cu neutralitatea indispensabilă și în mod concludent de către un istoric simpatetic cu românii (Hugh Seton – Watson, *Eastern Europe between the Wars 1914-1941*, Cambridge University Press, 1945). Se poate spune, cu multe probe la îndemână, că acest oportunism și, mai recent, „apolitismul” (rezultat dintr-o specifică și vinovată confuzie a apolitismului, care, obiectiv, nu este posibil, cu apartidismul, pe care oricine îl poate practica!) înregistrează o vogă neașteptată – paradoxal, într-o țară răvășită de amatorism și abuzuri!

Începe, însă, să se vadă tot mai limpede, la o analiză lucidă, cât de bine au fost răsplătite (cu sinecuri, cu case, cu

titluri etc.) asemenea atitudini! S-a ajuns la o complicitate ce riscă să devină tradiție: cei care conduc nu au rezultate, dar se trece cu vederea, intelectualii „reprezentativi” nu au nici ei, dar se poate discuta despre altceva. De pildă, despre „presiunea străinilor”, „pericolele de la granițe”, „greutatea schimbării societății”, „lipsurile perpetue din societatea noastră”. Nimeni nu răspunde, căci vinovatul este socotit istorie anonimă.

Se mai simte, însă, cel puțin prin persistența problemelor cu care se confruntă țara – sărăcia endemică, democrația butaforică, formalismul instituțional, viața științifică de ceremonii, cultura adesea belferească – cât de acută este nevoia de altceva. Adică de „gândire critică” și sincer angajată să rezolve ceva!

De aceea, în volumul de față, aduc în relief profilul unora dintre aceia care au luat distanță de oferta nemijlocită a vieții și nu au ezitat să-și spună opinia și să iasă oarecum din rânduri. Propun, altfel spus, articole și studii ce semnalează „gândirea altfel”, „gândirea incomodă”, chiar „gândirea critică”, așa cum acestea sunt reprezentate de o seamă de români. Nu este vorba de inventarul personalităților antologabile, ci doar de un eșantion cât mai concludent. Sunt personalități pe care în timp le-am frecventat și a căror gândire – ca istorici, filosofi, teologi, prozatori, sculptori, soliști – justifică reunirea deasupra numitorului comun de „gândire altfel”, altfel decât gândirea curentă, și „gândire incomodă” pentru realitățile curente, uneori chiar de „gândire critică” în raport cu realitățile instituționale și cei care le reprezintă.

Iau termenul de „gândire critică” în conotația ce se redă cu ajutorul cuvintelor „gândire diferită”, care chestionează, pune în discuție, inovează și lasă urme. Este gândirea ce aspiră la prefacerea a ceea ce este. „Gândirea critică” este cea care, în fața realității, scoate în lumină neajunsurile și posibilitățile neexplorate ale acesteia și se încredințează argumentelor. „Gândirea incomodă” nu este totdeauna identică cu „gândirea critică”, dar crește pe humusul acesteia, ca și „gândirea altfel”.

Filosofia și arta, prin natura lor, scot în relief, când sunt veritabile, cel puțin prin distanțare critică și în mod tacit, posibilitățile situațiilor, cu mijloace specifice – concepte și imagini artistice. Chiar

la nivelul conceptelor și imaginilor artistice se află, de fapt, atitudini. Dar de aici nu rezultă că toți cei care pretind că fac filosofie și artă pun accent pe distanțare critică. Vedem filosofi îngrijiiți să nu iasă din liniile oficiale sau se refugiază în istoria pozitivistă a disciplinelor sau în trăiri subiective vetuste sau în evocări stilizate ale trecutului spre a fugi de confruntarea cu realități aspre. Vedem literați care-și exhibă impresii și mofturi și tac în fața dramelor umane sau, lipsindu-le viziunea și trăirea morală ori civică, nu pot articula nicidecum un orizont viabil. Nu cumva este de întrebare astăzi: unde sunt literatura și arta condiției umane în istoria ce se face acum? Unde sunt conceptualizările rezultate din experiențele istoriei recente?

Reunesc aici studii și articole pe care le-am consacrat în timp unor personalități românești care au gândit altfel – prin cultură, orientare, interogații și au menținut profilul „gândirii incomode”, de care România are nevoie ca de oxigen. Este vorba de studii și articole ce au în centru filosofi, teoreticieni ai culturii, teologi, scriitori, ziariști, artiști de mare pondere. În primul rând, pe cei din atmosfera căroră m-am desprins la universitatea din Cluj-Napoca, în anii formației mele.

Este vorba, firește, de studii care țin și de afinități personale, inclusiv în virtutea formației mele, realizată la vârsta doctoratului, în proximitatea „școlii de la Frankfurt” (vezi Andrei Marga, *Filosofia critică a școlii de la Frankfurt*, Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2014). Mă gândesc la preferința pentru „filosofia critică”, dar și la convingerea profundă că „gândirea altfel, incomodă, critică”, duce mult mai mult înainte decât cea „conformistă”, cu aripile tăiate, „adaptată” a fiecărui timp. O critică poate rămâne legată doar de posibilități și poate părea utopică, dar până la urmă slăbește certitudinile conformismului, care nu caută decât propria perpetuare. Viziunea filosofică pe care am căutat să o articulez, ceea ce am numit în volumele mele „pragmatismul reflexiv” (vezi Andrei Marga, *Întoarcerea la sens. Filosofia pragmatismului reflexiv*, Tribuna, Cluj-Napoca, 2014 și Andrei Marga, *Pragmatismul reflexiv. Încercare de construcție filosofică*, Compania, București, 2016), nu numai că a conceptualizat atitudinea critică, dar

este orientată spre deschideri de orizonturi și dezlegări practice, sprijinite pe experiențe de referință și preocupate de înnoire în raport cu ele.

Desigur că simpla amintire a „filosofiei critice” trezește reacții venite mai cu seamă din necunoașterea filosofiei secolului al douăzecilea, grav neglijată în cultura română. În sfera ideilor, și nu numai, mai trebuie dusă lupta cu asincronizarea și informarea la zi. Sunt reacții ce vin și din prejudecățile acumulate ca fruct al ignoranței privind temele, conceptele și argumentele ce se schimbă efectiv în filosofia recentă a lumii. Cum se observă ușor în publicațiile de astăzi, se invocă analize de mână a șaptea pentru evaluări pline de clișee ale unor temeuri și propuneri importante. Nu se observă nici măcar faptul că personalități de cea mai mare anvergură, precum Joseph Ratzinger (*Wendzeit für Europa?...*, 1992), care au exercitat de-a lungul deceniilor critica neslăbită a vederilor „filosofiei critice” privind mersul istoriei contemporane, au recunoscut cu franchețe că Horkheimer și Adorno (în *Dialektik der Aufklärung*, 1947) au avut de fapt dreptate când au atras atenția asupra înfundăturilor pe care le pregătește această istorie.

Acceptate sau nu în cultura de cabinet, analizele de sub programul „filosofiei critice” s-au impus pe scena istoriei. De aceea, mai nou vedem până și în edituri, în publicații și la persoane ce se laudau cu distanța de aceste analize, că le publică de zor pentru a recupera întârzierea.

Putem, știm prea bine, aborda lumea din optici diferite, iar filosofia, când este bine cunoscută, fascinează și astăzi prin spectacolul confruntării viziunilor, principiilor, conceptelor, argumentelor. Una dintre viziunile aflate în competiție în modernitatea târzie este „filosofia critică”. Aceasta, dacă este suficient de temeinic cultivată, le poate face dreptate celorlalte optici. Invers, nu este sigur!

Nu este vorba de a aplica, atunci când se îmbrățișează „gândirea critică”, ceea ce scrie undeva în cărți. Un asemenea dogmatism nu numai că ar fi naiv, dar nu ar putea fi nici el critic destul și ar duce în alte aporii. Este vorba de a alimenta critica din datele realității și de a o articula sistematic înaintea oricărei alte sistematizări, plecând totdeauna de

la perceperea promisiunilor neîmplinite ale realității însăși.

De ce „gândirea critică” este soluția astăzi? Să ne amintim succint trecutul. S-au încercat diferite formule de gândire în România. Liberalismul a crezut că frusta afirmare a libertății de inițiativă este suficientă ca societatea să se modernizeze. Crizele dramatice care au venit și instalarea dictaturilor cu mijloacele democrației a infirmat această credință. Naționalismul și-a închipuit că totul poate fi pus în mișcare dacă trăirile patriotice sunt suficient de profunde, iar cei mai patrioți ajung să conducă. Sfârșitul în dictatură și tragediile ce s-au produs au compromis formula. Socialismul oriental a considerat că o reorganizare a societății ocolind liberalismul și naționalismul ar da rezultate. Nesocotind drepturile și libertățile individuale și democrația, acest socialism a dus la o dictatură cu colorit medieval în epoca celei mai dezvoltate gândiri critice. Oferta tehnocratismului nu face decât să abată atenția de la soluțiile veritabile și să sporească neajunsurile. Societatea nu se lasă condusă nicidecum asemenea unei mașini, fiind vorba de un organism de complexitate înaltă, poate cea mai înaltă după complexitatea minții.

Dincoace de liberalism, de naționalism, de socialismul oriental, de tehnocratism rămâne la îndemână soluția societății democratizate, care se deschide destul. Și aici o delimitare trebuie făcută cu fermitate. Este vorba de o societate deschisă care nu pune în paranteză democrația, sub pretextul ubicuității concurenței sau sub cel al urgențelor de acțiune, cum se petrec lucrurile în zilele noastre, și care face trecerea de la democrația ca tehnică de alegere periodică a reprezentanților la democrație ca formă de viață. Nici gândirea formalistă a liberalismului clasic, nici cea mitică a naționalismului, nici cea oportunistă a socialismului oriental, nici cea cinică a tehnocratismului nu depășesc condiția „gândirii vasale” și „conformiste”. Abia „gândirea critică” eliberează din vasalitate și permite gândirii însăși să respire.

Putem face intuitivă „gândirea critică” printr-o scurtă reflecție asupra felurilor de a scrie istoria ce se practică la noi în momentul de față. Istoria a fost și a rămas, la noi, coloana vertebrală a culturii civice, încât scrisul istoric și cultura civică sunt lăuntric legate.

POEZIE

3 POEME DE ALEXANDRU JURCAN

LESPEDA DE MIERE

Sfârșit de spectacol
capăt de lume
singur pe corabia neîntoarcerii
Tot ce am port cu mine
farurile s-au stins
ne naștem singuri, plecăm singuri
cerul ca o smoală amară
vâslele devin lut
atunci de unde sună zvon de lumină?
orice sfârșit deschide o altă ușă?
deocamdată tăcerea ca o lespede de miere...

SPIRALE SCHELETICE

Există lucruri pe care niciodată nu le voi duce la bun sfârșit
peste ele va domni praful fosforescent
spirale scheletice de intenții sulfuroase –

de câtva timp știu că sunt bob de nisip
aruncat în aceeași vale a plângerii
nu mai există excepții, icoanele par carne crudă

nici măcar tu nu te opui apelor tulburi
pădurile tale au frunze ruginite
de unde atâta speranță închisă în inimi?

dacă aș ști că mâinile tale
pot provoca o renaștere
aș fi amforă de zi și de noapte.

NISIPURI ALBE

Departa-i copilăria
ca un câmp de luptă ruginit
oase cenușii din loc în loc
plante sângerate în urme de cadavre
fotografii sepie mișcătoare
în ritm de recviem nocturn de broaște
astăzi chiar de m-aș întoarce
mi s-ar cufunda pașii în nisipuri albe
unde ești, copilărie,
cu toate războaiele câștigate
cu pânda viitorului imaculată
cu poetul ascuns în pivnița viorie?
Astfel zise lin pădurea
coborând în trupul schilod al amintirii...

INTERVIU

„NU POT SĂ IERT ROMÂNILOR APETENȚA PENTRU AMNEZIE, LIPSA DE DISCERNĂMÂNT, ABSENȚA NEVOII DE SOLIDARIZARE”

INTERVIU CU DOAMNA FLORI BĂLĂNESCU DE DANIELA SITAR-TĂUT

Daniela Sitar-Tăut: *Dragă Flori, până în primăvara acestui an, ne-am întâlnit doar internetic, pe e-mail sau facebook, datorită preocupărilor comune. Am scris despre două dintre cărțile tale, ne-am intersectat în câteva circumstanțe, ți-am luat un interviu amplu acum 5 ani. Cine ești tu, „uraganule Flori”, de ai curajul de-a te război mereu cu „rezistenții prin cultură”?*

Flori Bălănescu: Văd că expresia asta a lui Paul Goma despre mine, pe care a emis-o într-un moment de exuberanță, riscă să facă școală... tocmai scrisesem un text critic, cred că un drept la replică, fulminant, adresat lui Nicolae Manolescu, prin 2006, sper să nu mă înșel asupra anului. De fapt, nu mă războiesc cu nimeni, pentru un război e nevoie de două tabere, iar eu sunt o ființă solitară și umilă. Lor nu le pasă de mine. Ei sunt mai mult decât o „tabără”, ei sunt o mentalitate, una care a acaparat toate puterile. Ca mine mai sunt și alții, soldați rezistând în pădurea posttotalitară. Pe care nu-i ia în serios nicio armată. Aș fi putut spune, „corect”: ei reprezintă o mentalitate. Însă, n-ar fi fost întocmai ce vreau să nuanțez.

D. S.-T.: *Dar situația asta nu te afectează, profesional sau altfel? Nu ai nimic de pierdut?, ca să folosesc o expresie uzuală.*

F. B.: Am „pierdut” când m-am născut într-o țară spălată pe creier, ca un copil nedorit ce am fost (din cauza sărăciei și a existenței altor doi copii), ar fi trebuit să mulțumesc regimului că m-a născut cu forcepsul ideologic (chiar am fost extrasă cu forcepsul dintr-o mamă epuizată!), pe baza Decretului 770/1966. Nu mulțumesc regimului comunist, ci îl blestem, le mulțumesc părinților mei că m-au iubit, deși nu mai voiau alți copii, că m-au crescut cum au putut ei mai bine, în condiții foarte grele, în ciuda politicii de partid și de stat. Și fraților mei mai mari, care m-au îngrijit cu dragoste, ei fiind încă la vârsta copilăriei. Așa am ales istoria, deși în adolescență eram configurată pentru literatură. Nu regret nicio clipă. Literatură poți face, dacă ai ce spune cu adevărat, și dacă îți câștigi existența ca tractorist. De altfel, când eram copil, întrebata ce vrei să te faci când crești mare, răspundeam invariabil: sudoriță! Aveam o verișoară îndepărtată, din alt sat, prietenă cu sora mea, și pe la 17-18 ani mi se arăta uimitor de frumoasă, încât, este evident, că trebuia să ajung sudoriță, ca ea... Am fost crescută cu aparatul de radio scalat pe Europa Liberă, Vocea

Americii și BBC, de către un tată vertical, care avea 2 clase, și cu povești despre lumea de altădată, despre regii și reginele României, despre război etc. de către o mamă cu 4 clase, care, dacă ar fi avut o șansă, ar fi ajuns o mare profesoară de geografie și istorie, fiind și o desenatoare autodidactă, o povestitoare nativă. Deci, sunt ceea ce sunt, atât cât „au permis condițiile”. Alții, care au avut părinți bine înfiți în Partid, în Securitate sau intelectuali foarte ambițioși, au avut șanse la care eu nici nu credeam că pot visa în copilărie. Așa că, tot ce am reușit să fac, atât cât se vede, am făcut „crescând” singură, fără o bibliotecă a familiei, fără meditari la română, matematică și limbi străine, plecând de acasă într-o lume absurdă, în condițiile în care până la 18 ani rareori trecusem pârleazul mai departe de Craiova, care-i la 14-15 km de satul meu. Craiova fusese axis mundi în universul unui copil sărman (sora mea, care-i cu 10 ani mai mare, tocmai îmi spunea ieri că a fost pentru prima oară la Craiova când avea cam 11 ani, că visase mult la acea „întâlnire”... a fost pentru ea o experiență cu valențe ritualice, impresionante; pentru fratele meu, mai mare cu aproape 14 ani, născut în ajunul Revoltei budapestane, distracțiile preadolescenței erau să se cațere pe tractoarele CAP-ului, să colinde pădurea și câmpurile). Cu toate acestea, trăind la țară, eram clienta fidelă a bibliotecii comunale, cu sediul în căminul cultural, eram prietena librăresei (în fapt, un magazin cu de toate, mai mult papetărie, unde se mai aduceau și cărți de la „centru”, din Craiova, atent triate), care-mi puneă sub tejghea volumele pe care le alegeam, până strângeam din puținii bani de buzunar sumele de care aveam nevoie (am cumpărat prima carte pe la 8 ani, un volumaș de Elena Farago, în BPT, și am fost fericită, puneam bazele bibliotecii proprii). După cum vezi, regimul tuturor echităților era departe de a asigura egalitate de șanse... Scuză, dacă poți, acest ocol, e o meteahnă de istoric, vreau să fiu corect înțeleasă. În concluzie, aș răspunde cu o întrebare: Ce înseamnă să fii afectat profesional în România?

D. S.-T.: *Nu știu, să nu poți promova, de exemplu.*

F. B.: Ah, asta... am considerat mereu că promovările cu orice preț (să zicem, doctorate plagiate, prostituție intelectuală etc.) nu au nicio legătură cu vocația. Să privim spre două domenii care sângerează la ora actuală: Învățământul și Sănătatea... Ai sentimentul că aceste două sisteme cu rol

fundamental în soarta unei națiuni sunt populate de oameni de vocație? Nu, nu „pierd” nimic din ce „am”, ce am eu nu se poate pierde. Am munca mea, proiectele de cercetare, studiile și cărțile mele. Unele apărute, cele mai multe în stadii mai avansate sau incipiente de lucru. Și mai am toate cauzele în care mă arunc, uneori știind din start că voi suferi, că niciun bine nu rămâne nepedepsit... ceea ce numesc autoironic patriotisme mele. Muncă voluntară într-o țară populată masiv și condusă de ariviști, hoți, mincinoși. Dar nimeni nu poate rămâne „normal” și de folos comunității de unul singur. Am întâlnit oameni adevărați, de ispravă, cu o mare disponibilitate sufletească, am prieteni (nu le-am strâns mâna tuturor, pe viu) peste tot în lume, care pun, de câte ori este posibil, umărul. Fie pentru a da o mână de ajutor în diverse cauze, fie pentru a-mi sprijini capul și inima... Am prieteni și colegi minunați, pe care nu vreau să îi numesc aici, pentru că aș uita sigur pe cineva, dar mai ales pentru că nu vreau să mi-i murdăresc nici un comentariu răutăcios. Este una din situațiile acelea în care Monica Lovinescu folosea expresia „grădinile secrete”.

D. S.-T.: *Este asta lumea în care ai sperat să îl crești pe fiul tău? Recent, Pavel Ștefan a absolvit ciclul gimnazial și a dat examenul de capacitate, pentru admiterea la liceu...*

F. B.: Este și nu este, nu există lume perfectă și, spre surprinderea unora, nu este lumea pe care să vreau să o părăsesc pentru alta, mai bună. Da, băiatul meu, care poartă prenumele unor oameni speciali din viața noastră, Paul Goma și Ștefana Bianu, a intrat la Colegiul Economic „Kirilescu”. A crescut auzind în juru-i discuții despre comunism, totalitarism, pușcării politice, oameni condamnați și chinuți fără vină, copii născuți în detenția politică etc. Știe mai multe despre acest domeniu decât mulți adulți, chiar decât mulți profesori de istorie. Este în stare, la 14 ani, să povestească despre reeducare, despre închisori, despre regimul de detenție și atunci când se întâmplă să fie în preajma unui fost deținut politic pune întrebări, unele încuietoare. Seamănă, cumva, cu mama lui, mai ales la sensibilități, probabil că se transmit prin cordo-nul ombilical... Nu îi place să „tocească” (nu m-am împăcat niciodată cu aiureala din școala românească), dar, sigur că suferă de sindromul epocii în care trăim: computerul. La citit nu și-a moștenit părinții. Citește tot mai aleatoriu, mai puțin, deși are o înclinație naturală spre umanioare. Sunt sigură că se va limpezi în următorii 4 ani asupra a ce vrea să profeseze. A cochetat și cu Liceul Militar... Eu m-am născut în 1969 și am avut totul de descoperit și de înfruntat, singură. El, în 2001, și a găsit totul așezat pe tavă. Fiecare este și produsul epocii sale. Este un truism, dar nu am o replică originală la îndemână.

D. S.-T.: *Chiar urma să te întreb care crezi că sunt carențele într-ale educației? Ai răbufnit deseori împotriva sistemului nostru de învățământ și-a dascălilor. Mulți ani ai lucrat într-o echipă de redactare și editare a manualelor alternative.*

F. B.: Da... păi, problema este una veche, de la Maiorescu, Eminescu, I.H. Rădulescu, Hasdeu și alții citire: *forma fără fond*. Ne tot îndeamnă Titu Maiorescu, de peste 100 de ani, să

dăm de pământ cu orice formă fără fond, că este preferabil să nu facem o școală decât să fie una rea... iar noi tot ridicăm arhitecturi efemere. Am lucrat mulți ani la editura Sigma, în perioada marilor speranțe, se tot prefăcea curriculumul, apăreau programe noi pentru manualele ce aveau să educe generațiile viitorului românesc... bla-bla-bla! La Sigma am trăit războiul manualelor alternative din anul 1999, declanșat politic prin intermediul unui pion al dispozitivului comunist-securist din Parlament (care mult rău a făcut culturii române și minților oamenilor), Sergiu Nicolaescu. Atunci am înțeles pe viu ce este o cetate asediată. Am mereu de a face cu învățători, profesori, cu părinți, cu ziariști și constat că nici acum nu au înțeles: au fost infestați, și faptul că ei nu mai citesc nimic folositor după ce termină studiile (cu lucrări de licență/ masterat/ de grad, în general copiate de pe unde se poate) nu le este (și nu ne este!) de niciun folos. Nu au vrut să priceapă că problema este una din structura sistemului: editurile respectă caietul tehnic impus de minister. Nu puteai să scrii pe două pagini despre Mihai Viteazul, de exemplu, pentru că toată programa (stufoasă) trebuia înghesuită în foarte puține pagini, în care trebuia să desfășori și partea strict didactică, de evaluare a competențelor etc., altfel prețul manualului creștea, pierzând orice șansă de a intra în licitație, chiar cel mai bun manual din univers de-ar fi fost. Pe de altă parte, de când și în ce colț al lumii civilizate, gospodinele, taximetristii și regizorii de film le dau lecții istoricilor sau literaților despre cum trebuie scris

un manual? De unde până unde au ei rol de formatori în domeniul istoriei și limbii române? Revenind la teoria formelor fără fond: s-au importat niște criterii, câteva modele de curriculum din statele occidentale. Crede-mă, am văzut manual de istorie francez, am văzut german, am văzut britanic sau spaniol. Păi, ăla din Franța era armă albă, puteai năuci un taur cu el dacă îl loveai în cap! Nu mai vorbesc de calitatea hârtiei, a culorilor etc. Beneficiarul francez nu își face probleme de numărul de pagini/ cost. Îl interesează calitatea. Adică fondul!, nu forma! Și asta, desigur, are legătură cu mentalitatea curentă și cu mentalitatea la putere într-un anumit spațiu identitar, cu politica educațională, cu pedagogia națională etc. Încă îi mai interesează istoria, pentru că au fost întotdeauna atenți cu memoria lor individuală și națională. Au dat semnalul, au stabilit trendul în materie de fond, nu și-au întemeiat viitorul pe formele nepotrivite ale altora. Așadar, câtă dreptate avea Maiorescu atunci când ne transmitea (da, de peste veacuri!) că o formă fără fond nu doar că se dovedește fără folos, dar, mai ales, provoacă stricăciuni grele, aș spune, iremediabile! Lipsă de fond la noi înseamnă și profesori (nu le-aș spune „dascăli”, este un termen care nu-i prinde deloc)... profesori seci, ei înșiși reflexul și produsul unei îndelungate practici a formelor fără fond. Să mă ierți, ești profesoară! Dar numai în basme primăverile cresc dintr-o singură floare sau dintr-un buchet, fie! Vorbeam de vocație mai devreme... Să închei aici, să nu ne întristăm de tot.

D. S.-T.: *Ok, să schimbăm... Pe pagina ta de start de pe Facebook, ai următorul motto: „Albă, ortodoxă prin naștere, nu din vocație, olteancă, heterosexuală. Și nu mă dezic de Paul Goma!” Relatează-mi, te rog, circumstanțele apariției de Paul Goma.*

F. B.: Inevitabila temă Goma!, altfel nu ne-am afla acum față în față. M-am apropiat de Goma, așa cum se apropie fiecare cititor de scriitorul care îi devine preferat. Asta a fost primul pas. Al doilea pas a fost cel al corespondenței, în primii ani și clasică/ poștală (cred că a debutat în 1996), apoi aproape numai electronică. Al treilea, a fost întâlnirea pe viu, prima, la sfârșitul anului 1999. Am trecut în anul 2000 fiind la Paris și iar ne-am văzut. Atunci i-am cunoscut și pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, apoi, în 2001, i-am reîntâlnit pe Ana și Paul Goma, am cunoscut mai mulți membri ai exilului parizian, majoritatea foști deținuți politici sau urmași de pușcăriași politici. Între timp (au trecut deja mulți ani, nu mai știu acum exact câți), m-a rugat să mă ocup de treburile sale editoriale în România. Treaba asta a venit cumva firesc, cred că nu mai era nimeni la fel de nebun ca mine, între cunoscuții săi, care să-și dedice practic viața (fără exagerare, cred că așa se numește când prioritatea devine Paul Goma)... În fine... mă pot „lăuda” că am dormit pe pat ridicat din cărțile lui Goma, atunci când eram foarte strâmtorați cu spațiul locuibil și cu viața, în general. Nu pot să iert românilor apetența pentru amnezie, lipsa de

discernământ, absența nevoii de solidarizare din gena noastră morală, felul în care l-au disprețuit și îl disprețuiesc pe Goma!

D. S.-T.: *Ca o consolare, mă pregăteam să te întreb despre seria de autor... De anul trecut tânăra editură orădeană, Ratio et Revelatio, a inițiat o serie de autor Paul Goma, coordonată de tine, cu note bogate, studii introductive, tabele cronologice. Ce dificultăți întâmpini?*

F. B.: Dacă munca grea nu este o dificultate în sine, ci doar un disconfort, atunci pot să-ți spun că ne învărtim în cerc: dificultatea majoră o constituie rezistența establishmentului cultural, în general, la tot ce înseamnă Goma! Soții Raluca Lazarovici Vereș și Otniel Vereș sunt adevărați pionieri, dar unii atipici, pentru că ei și-au propus să sfarme barierele pe un teren gata luat în stăpânire: cel editorial. Trebuie să ai vocație de martir ca să te apuci să editezi Goma, cu o editură mică și nouă, mică în sensul de debutantă, altfel, cred că are deja titluri pentru care este mult invidiată, din domeniile filosofiei, memorialisticii, analizei și, nu în ultimul rând, domeniul Goma. Să o spunem limpede, este o editură care crește din greu, dar prin eforturile ei: fără infrastructura, susținerea financiară și sprijinul logistic de care au beneficiat edituri considerate la noi „cele mai mari”. Au apărut în doi ani la R&R: *Astra*, *Scrisuri 3*, *Din calidor*, *Culoarea curcubeului*, separat: *Cod „Bărbosul”*, *Camera de alături*, volumul de debut din 1968, de care sunt foarte mândră, *Patimile după Pitești*. A mai apărut *Paul Goma 80. Memorie și istorie a cotidianului*, volumul meu, și o carte-studiu, tot a mea, care n-ar fi existat dacă nu avea legătură cu Goma: *Grup Canal 77. „Paraziții sociali” și Mișcarea Goma pentru drepturile omului*. Recent au apărut două cărți de exegeză, semnate de Ramona Jitaru (*Jurnalul la Paul Goma. Revanșa scriitorului*) și Daniela Iederan (*Configurații simbolice în opera lui Paul Goma*). Cred că pentru o editură inimoasă ca R&R e mai mult decât își poate imagina orice editor fudul și extrem de „selectiv” când vine vorba de Goma! Nu lipsesc nici „prietenii”, binevoitori, cum altfel?, din lumea editorială, care-i întreabă părintește pe prietenii mei: „Ce v-a venit, fraților, să vă legați la cap cu Goma, să vă dați foc la valiză, după ce l-a împins la colț toată lumea bună!” Îți sună cunoscut? Pregătim și o surpriză editorială Goma pentru Gaudeamus.

D. S.-T.: *Abia aștept! Înțeleg că nu am nicio șansă să ne spui...*

F. B.: Nț!

D. S.-T.: *În acest volum recent, Paul Goma 80, editat anul trecut, când exilatul perpetuu al culturii române, cum l-ai numit într-un text, a împlinit opt decenii, afirmi: „De multe decenii, Paul Goma este excepția care face diferența. În ciuda tuturor încercărilor instituționalizate, de grup ori individuale de a-l desfigura ca om și ca scriitor, Paul Goma a fost și rămâne reperul nostru, indiferent câte statui*

efemere se înghesuiesc pentru a ocupa spațiul notorietății de o clipă.” Te rog să detaliezi.

F. B.: Mă vei scuza, sper, dacă îți răspund cu cuvintele lui Paul Goma, am venit blindată, cu bibliografia în sacoșă. Cred că vei fi de acord că următorul paragraf, pe care ți-l voi citi, dintr-o scrisoare a lui Goma către, pe vremuri, prietena sa Gabriela Adameșteanu este un text mai relevant decât orice aș răspunde eu la întrebarea ta:

Dragă Gabriela,

Cei doi ani trecuți de la răsturnarea lui Ceaușescu ne-au arătat cu vârf și îndesat că urmele comunismului, ale piteștismului, ale românismului-socialist sunt amestec de adânci, înfricoșător de durabile. Suntem, nu un câmp de ruine (ca alte țări debarasate de comunism), ci o groapă. Imundă. Iar voi, cei de acolo, cei de la «afaceri», voi, «conștiințele nației», voi «directori de opinie ai României», de parcă v-a luat Dumnezeu mințile, încercați să... reparați; să cârpiți; să cârpociți – ce să reparați, ce să cârpociți, oameni buni, la o groapă? Ar trebui ca măcar acum să înțelegeți, să acceptați că «rezistența prin cultură» a voastră a fost, nu doar demisie, ci – fiind voi și scriitori – complicitate cu comunismul terorist. Înainte de a-i «certa» pe Occidentali (că nu vă înțeleg – pe voi, culturalii), pe exilați (că tot vând la România ceea ce și tot nu găsesc un cumpărător), mai bine v-ați uita în oglindă și ați recunoaște, creștinește, ca la spovedanie, că, nefăcând nimica, sub vremi, ați dat o zdravănă mână de ajutor comunismului la năruirea țării, la azvârlirea în deznădejde a celor peste douăzeci de milioane de oameni care n-au avut «șansa» de a fi scriitori; deci, de a «rezista» cum ați rezistat voi, de se vede de aici, din depărtare...

Scia asta pe 1 aprilie 1992 și nu e nicio păcăleală, găsești mai multe în volumul 2 din *Scrisuri*... Mi se arată, după, iată, 24 de ani și 4 luni, de o actualitate destabilizatoare. Dar însemnătatea acestor spuse/scrise nu este că au rămas actuale, ci că au fost rostite, fără spaime sau false pudori, cu atât de mult timp în urmă, pe când alții nici nu îndrăzneau să ridice ochii. Deși, tot cu o expresie gomiană, primiseră voie de la miliție să o facă! Iată piteștizarea noastră națională, iată, în plină desfășurare, hrănindu-se, veșnic hămesite, din prejudecăți și iluzii, din minciuna de sine, din furarea propriei pălării, formele fără fond. Asta ar trebui să fie brandul nostru național!

D. S.-T.: *Iată și rațiunea pentru care, în momentul în care am decis să reînființăm revista Polemici, serie nouă (prima funcționând în perioada 1988-1991, la New York), te-am invitat să ne fii alături în colegiul de redacție. Ai demarat atunci serialul Nașterea mitului Goma. Străinătatea de acasă, care nu e unul tocmai comod, fiindcă depune constant mărturie despre o epocă a obedienței vasalice și a colaboraționismului.*

F. B.: Da... Este o rubrică de care vreau să mă achit onorabil, la care țin, la care trudes, pentru că mă obligă să studiez

Paul Goma, Ion Ladea – 1977

dosarele lui Goma, să corelez multă informație. Este, dacă vrei (și este detaliul care m-a împins să răspund prezent), o repetiție pentru cartea pe care vreau să o dedic vieții lui Paul Goma și operei sale civice, statutului său în istorie.

D. S.-T.: *Deși-i critici pe români sau poate tocmai de aceea, pari patrioată foarte. Te rog să faci o paralelă/ antiteză între românul de acum și cel din comunism. Care sunt ofurile tale, Flori?*

F. B.: Mă bucur că nu sunt chiar atât de previzibilă cum cred unii /sic/! Păi, românii în comunism aveau mai multe în comun, decât au românii de azi, în ciuda evidenței că mulți dintre ei sunt aceiași, fizicament vorbind. În primul rând, majoritatea (azi ce este o majoritate?) trăiau și visau alb-negru (pentru că alimentele cartelate, electricitatea, carburantul, transmisiile televizate raționalizate, cenzura etc. nu emanau calorii pentru trup, minte și suflet). Majoritatea știau cine este dușmanul comun, supraviețuiau fără să reziste activ la îndoctrinare, se lăsau conformizați/ deformați/ reeducați pentru viitorime. Și aici ajungem la singurul numitor comun (căci e cel mai evident, cel care contează în perspectiva la care mă refer) dintre românii de dinainte și de după lovitușă. Când eșalonul comunisto-securist care a preluat conducerea în decembrie 1989, preluare pregătită, premeditată, a schimbat cipul din mașinăria propagandistică, dând-o pe limbajul „democratic” înșălat cu gogorițe din arsenalul gândirii/ limbii de lemn, nu a picat pe un ogor netocmit, necunoscut, ci pe unul cultivat decenii în șir, îngreșat cu virusul reeducării, piteștizării, cum spune Goma. Așa a prins marea manipulare fesenistă. Așa am ajuns unde suntem. Și suntem goi pe dinăuntru, sunt revoltată, din ce în ce mai revoltată. Zilele astea am avut discuții cu unii dintre consătenii

mei, inclusiv cu primarul, pe tema îmbolnăvirii mediului cu gunoarele menajere. Mulți oameni din sat plătesc pe cei care au căruțe să le ducă gunoarele din curte. Toată lumea știe. Toată lumea închide ochii. Nu mai poți intra în pădure, nu mai poți pune talpa în liziera drumului național, câmpurile sunt garnisite cu mormane de gunoaie: scutece de copii, materiale plastice de toate formele și culorile, geamuri, moloz, fiare, sticle, azbociment, tot, tot, tot! În țara asta nu-și mai face nimeni datoria!? Nici poliția, nici consiliile locale, nici protecția mediului! Nicio instituție! Asta e situația de la București până la Craiova, pe traseul CFR, via Roșiori. Îmi spun cunoscuții că așa este în toate zonele. Asta nu mai e o chestiune de excepție, este Marea Infestare Națională. Dacă avem comportament murdar, iresponsabil, așa avem și mințile: îmbâcsite, reeducate. Mă întreabă o comentatoare de pe pagina de facebook a comunei mele: „ce treaba au parintii si copii in discutia dv.”. Bine, îți spun eu că e o întrebare, într-o aproximativă gramatică a limbii române, chiar dacă nu pare... Educația de acasă/ de la școală și comportamentul nostru în lume, dictat de mentalitatea care ne stăpânește, părintele care își trimite copilul să ducă gunoiul vecinilor, contra cost, în pădure, or fi având vreo legătură între ele? Ne mai unesc pe noi, românii de dinainte și românii de după 1989, dragă Daniela, superficialitatea, lipsa de responsabilitate (prezente la case mari, la oameni cu pretenții, titrați, cunoscuți, profesori, scriitori etc.), lasă-mă să te las, treci și tu cu vederea că e și el amărât, are doi copii, nevasta oloagă, ce câștigă încălcând legea, bea la prăvălia din colț... ba, mai primește și ajutor social! Care sunt ofurile mele? După cum vezi, pot fi rezumate în două-trei idei, pe care, însă, le pot argumenta, în neștire, deși scriu greu o carte, pentru că încerc să fiu responsabilă, spre deosebire de hoții și criminalii fizici și morali ai poporului român care scriu „cărți științifice” în pușcăriile lor de 2-3 ani, deseori suspendate... Oful meu e că românii își iau drept modele „morale”, „etice”, „estetice” cele mai perverse produse ale reeducării extinse. Și nu oameni ca Goma, I.D. Sîrbu, Steinhardt, Doina Cornea, Vasile Paraschiv și atâția alții. Oful meu este consubstanțial răfuiei cu intelectualitatea, cu „elitele” noastre, care nu și-au făcut datoria de câini de pază ai cetății, nici înainte, nici după decembrie 1989.

D. S.-T.: *În final, ar fi urmat să aduc în discuție și satul tău natal, Coșoveni, unde îți instalezi cartierul general în fiecare vară...*

F. B.: Unde eram când am vorbit prima oară la telefon, noi două, în vara anului 2010...

D. S.-T.: *Așa este, discutăm colaborarea la volumul îngrijit de tine, dedicat lui Paul Goma, la 75 de ani! Parcă a trecut o viață de atunci... dacă nu mă înșel, ai lucrat în niște condiții nu tocmai potrivite.*

F. B.: Ești drăguță că folosești un eufemism... condițiile erau grele de tot, era caniculă ca și acum, iar noi (eu, familia

mea, adică sora și cumnatul) reconstruiam casa părinților noștri, pe care am moștenit-o noi, fetele. Ca urmare, pentru că trebuia să „locuim” undeva, ne-am improvisat fiecare câte un adăpost. Al meu a fost chiar improvisația totală, adică: patru lemne înfipite în pământ, înfășurate în uși vechi de la casă și celofane, acoperișul fiind din tot felul de strânsuri. Acolo a tras șeful echipei de muncitori un fir electric, să am sursă pentru computer, telefonul fix (de la care țineam în mare parte legătura cu lumea civilizată și care permitea accesul la internet). În timpul zilei soarele îmi încingea coverca (termen oltenesc) în asemenea hal, încât nu mai puteam respira deloc, cred că erau 60 de grade, afară, direct sub soare, erau peste 40. Mai aveam și tot felul de alte îndatoriri, la care se adăugau zgomotele și praful șantierului, disconfortul total provocat de vară. Dar lucrurile astea nu se vedeau din țară, de la Paris, Chișinău, Viena sau New York, nu-i așa? De pe unde erau colaboratorii mei, cei care au răspuns afirmativ și au trimis materiale. Au fost și refuzuri, tăceri, nemulțumiri... O doamnă foarte respectabilă mi-a reproșat absența sa din volum, în ciuda faptului că îi trimisese invitația, așa cum am trimis tuturor. Da, dar trebuia să mă sunați, mi-a spus dumneaei... că eu nu sunt fitecine, cam ăsta era sensul reproșului. Inclusiv Paul Goma mi-a reproșat, în jurnal, în corespondența privată, absența doamnei din volum. Dar nu eu am împiedicat-o, dimpotrivă, am invitat-o, ci orgoliul său nemăsurat, așa zice unul pe măsura staturii științifice și profesionale, Dumnezeu s-o ierte! La câțiva ani după apariție, altcineva, de altfel prezent în volum, mi-a reproșat cu o ardoare suspectă că am adus între copertele cărții tot felul de indivizi, și nu pe cine trebuia. Așa e-n istorie, nu se vede întotdeauna la timp tot ce ar trebui să conteze. Dar era proiectul meu, personal, un cadou pentru Goma, la 75 de ani, nu era o lucrare a Academiei Române sau Raportul Tismăneanu! Când a apărut cartea, m-am dezmeticit, abia atunci, și m-am întrebat cum naiba de am fost în stare să o duc la bun sfârșit, în condițiile în care am lucrat. Cred că atunci când avem voință uităm și ce este somnul! Știu că vrei detalii biografice... așa că îți mai dau unul haios (acum, că atunci...). În coverca aia s-a năpustit asupra mea o furtună uraganică, cu vijelie incredibilă, cu apa până la genunchi, în mai puțin de două minute, cât le-a luat alor mei să răzbată ca să mă salveze, printre crengi doborâte, prin fluviul care se formase... a căzut „tavanul” de improvisație peste mine, care eram disperată pentru că nu puteam să-mi protejiez computerul... a luat fiecare câte o bucată, cu cablurile târâș, și am reușit să ne adăpostim sub placa de beton proaspăt turnată... atunci mi s-a stricat computerul, cred că placa de bază, din fericire nu am pierdut fișierele, hardul nu a fost afectat. Revenind la Coșoveni... aici sunt părinții mei, frații mei, rudele mele. Aici sunt eu. Pentru că aici m-am născut și de aici am plecat în lume. Aici este sursa mea de energie. Nu am posibilități pentru a cutreiera lumea, nici măcar România, așa că în concediu mă găsești acolo.

D. S.-T.: *Așa fac, îți mulțumesc.*

ANIVERSARE

DADA VERSUS DANDANA

100 ANI DE LA APARIȚIA FENOMENULUI DADA INSURECȚIA DE LA ZÜRICH-ELVEȚIA – 6 FEBRUARIE 1916

120 ANI DE LA NAȘTEREA LA MOINEȘTI-ROMÂNIA, A LUI SAMUEL ROSENSTOCK/TRISTAN TZARA – 16 APRILIE 1896

MIRCEA COLOȘENCO

Deși a explodat în Europa occidentală, în spațiul Elveției neutre, la vremea Primului Război Mondial (1914-1918) – benefic pentru România ca moment al Reîntregirii Naționale –, ca o reacție dură la absurdul situației social-politice globale, prin manifestari cultural-artistice înțesate de absurdități non-tradiționale, pornind chiar de la anularea gândirii logice (!), *Fenomenul Dada* își are sorgintea în Estul bătrânului continent.

Cofondatorii i-au explicat denumirea în mod diferit/atipic:

a) a fost introdus un creion cu vârful ascuțit într-un *Dicționar Larousse* și unde s-a oprit acesta, la cuvântul *dada*, însemnând „cheval dans le langage des enfants/ cal în limbajul copiilor”, dar fig. și fam. „idee fixă”, aceasta a fost alegerea (apud Tr. Tzara);

b) prin străpungerea unui *Dicționar Larousse* cu un cuțit (!) al cărui vârf s-a oprit la cuvântul *dada* ș.a.m.d. (apud Hugo Ball).

În realitate, cum-necum s-a petrecut alegerea denumirii Fenomenului/Curentului/Mișcării DADA, prea puțin interesează, ci faptul că, în lumea balcano-carpato-danubiano-pontico-kazară, cuvântul cu pricina circula de sute de ani, ba este considerat că face parte din substratul indo-european (I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Ed. Științifică, 1967, p. 100). Totodată, are mai multe etaje de întrebuițări/sensuri în limbajele popoarelor autohtone, nu numai românește, iar Samuel Rosenstock și-a finalizat instrucția cu studii în orașul natal, apoi la București, la Colegiul Național „Mihai Viteazul”, devenind publicist și conducător de reviste de limbă română, dar și ca poet, astfel că nu i-a fost străină cunoașterea cuvântului *dada* cu sensurile lui multiple: „leliță, mătușă, țată, derivat – „dădacă”, la fel și la bulgari, sârbo-croați sau turci („stăpâna casei”); la romi/țigani, sensul e de „tată” (apud *Dicționarul limbii române*. Ed. Acad. Române).

Un alt etaj semantic al cuvântului, introdus în limbajul românesc din vremea domniilor fanariote, este cel de „torță, făclie”, pe care elevul Samuel Rosenstock, pe când semna Samiro, l-a cunoscut studiind limba elină prin programa liceală (apud L. Durand, *Lexique grec.-fr.* 1883).

De menționat faptul că, în Sinaxarul creștin ortodox, sunt pomeniți, în ziua de 13 aprilie, Sf. Mucenici Maxim, Cvintilian și Dada, din satul Ozovia-Durostor, decapitați pe vremea împăratului Dioclețian (240-316 e.n.), pentru credința lor în Iisus Hristos. Este luna în care s-a născut Tristan Tzara.

Credem ca *DADA* înseamnă „torță, făclie”, și nu cuvântul infantil din l.fr. „cal/căluț” sau „idee fixă”.

Constantin Brâncuși, Tristan Tzara – c 1950

*

Inițial, cuvântul *dandana*, tc. *tantana* „grandoare, pompă, somptuozitate” (apud A. Baubec, Mitică Grecu. *Dicționar turc-român*. Ed. Științifică, 1979), a fost introdus în circulația limbii române de pe vremea ocupației osmanlâilor, ulterior schimbându-și total sensul primar, devenind „belea, năpastă, supărare, răutate” etc., întâlnit ca atare în scrierile clasicilor noștri: Anton Pann („să umble în dandanale, judecăți”), Costache Negruzzi („se auzea sunetul clopotului de dandana. Atunci, mahalalele își varsă gloatele în oraș”), I.L. Caragiale („De la el să fi auzit dandanalele de mahala și alegeri”) ș.a.

Prin transgresare, scandalul iscat nu numai la lansarea Mișcării DADA, dar și de câte ori era/este dat câte un spectacol în temă, se iscă de fiecare dată câte o DANDANA.

*

În literatura română, dadaismul n-a făcut discipoli. Iată ce scrie G. Călinescu (apud *Istoria Literaturii române. Compendiu*. Ed. a doua, 1946):

Tristan Tzara care avea să inventeze la Zürich dadaismul, poezia hazardului exterior („Luați un jurnal, luați o pereche de foarfeci, alegeți un articol, tăiați pe urmă fiecare cuvânt, puneți-le într-un sac, mișcați...”), scotea în 1912 împreună cu Ion Vinea o revistă, *Simbolul*. În această fază românească trata teme simboliste (provincie, duminici, spitaturi) cu o mare ușurință lirică. Cu sentimentalism și voluptate de mirosuri puternice. Presimțirea dadaismului stă în eterogenitatea imaginilor puse laolaltă:

*Verișoară, fată de pension, îmbrăcată în negru, guler alb,
Te iubesc pentru că ești simplă și visezi
Și ești bună, plângi și rupi scrisori ce nu au înțeles
Și îți pare rău că ești departe de ai tăi și că înveți
La Călugărițe unde noaptea nu e cald.*

*Sufletul meu e un zidar care se întoarce de la lucru
Amintire cu miros de farmacie curată
Spune-mi servitoare bătrână ce era odată ca niciodată,
Și tu verișoară cheamă-mi atenția când o să cânte cucul.*

Anul acesta, cei 100 de ani de la apariția *Fenomenului DADA*, cât și cei 120 de ani de la nașterea inițiatorului, s-au sărbătorit cu fast, dar și cu rigoare adecvată în București-Moinești, precum și în Belgia.

INEDIT

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU SUB PRESIUNEA AUTORITĂȚILOR

ANDREI MOLDOVAN

Directorul revistei *Luceafărul* (1902-1914), Octavian Tăslăuanu (1876-1942), îi scria la începutul anului 1913 profesorului Ion Ciocan (1850-1915), pe atunci deputat în parlamentul de la Budapesta, o epistolă marcată de neliniște, din pricina repercusiunilor inerente ale autorităților maghiare (procuratura), cauzate de publicarea unui articol cu implicații politice, care era considerat dușmănos față de statul austro-ungar. Scrisoarea se află la Arhivele Naționale, Filiala Bistrița (Fondul I. Ciocan) și o redăm mai jos în întregime:

LUCEAFĂRUL REVISTĂ PENTRU LITERATURĂ,
ARTĂ ȘI POLITICĂ
Sibiu, 7 februarie 1913

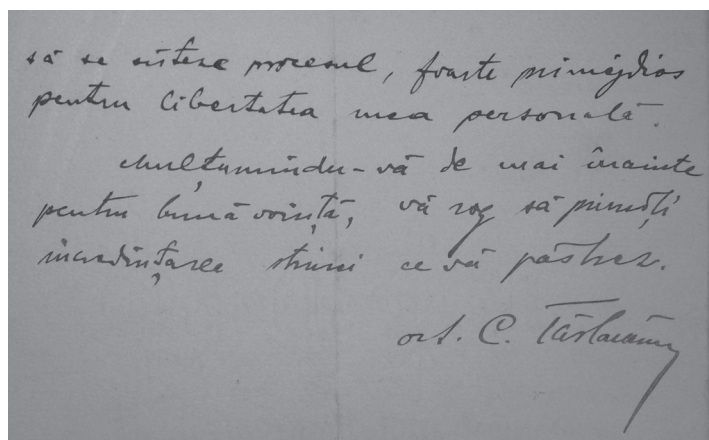
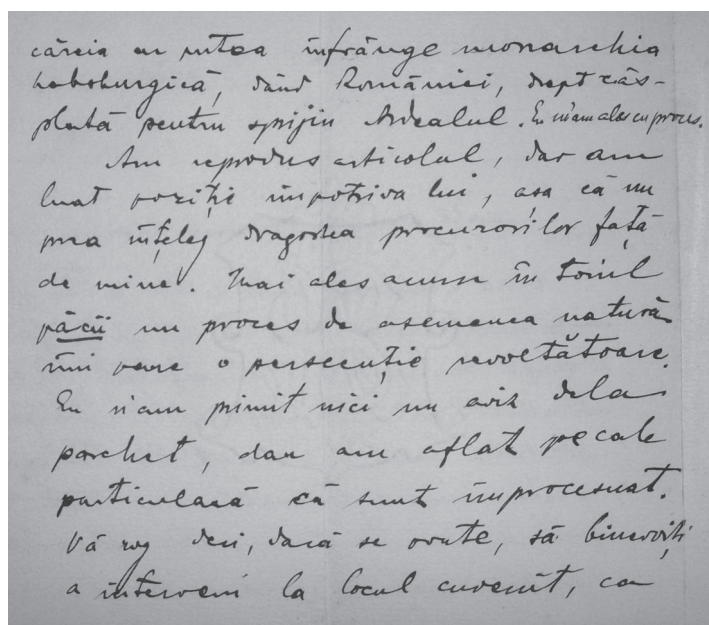
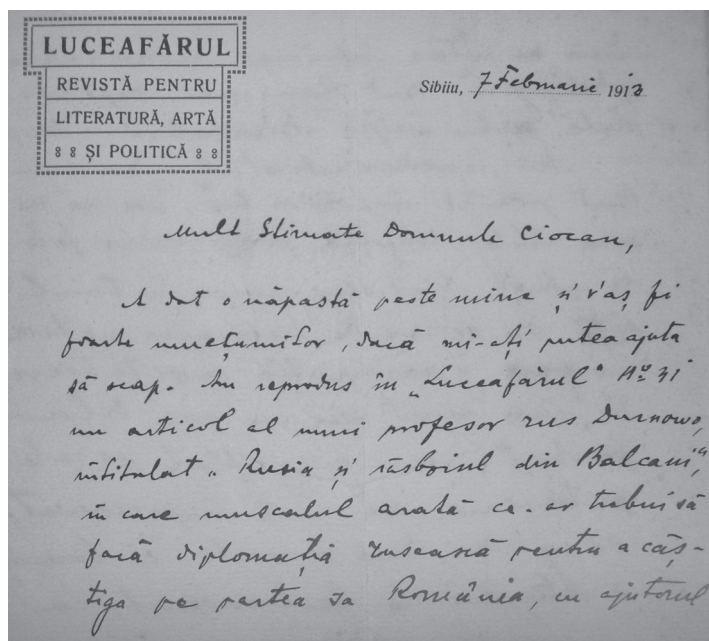
Mult Stimat Domnule Ciocan,

A dat o năpastă peste mine și v-aș fi foarte mulțumitor, dacă mi-ați putea ajuta să scap. Am reprodus în „Luceafărul” nr. 31 un articol al unui profesor rus Durnowo, intitulat „Rusia și războiul din Balcani”, în care muscalul arată ce-ar trebui să facă diplomația rusească pentru a câștiga pe partea sa România, cu ajutorul căreia ar putea înfrânge monarhia habsburgică, dând României, drept răsplătă, Ardealul. Eu m-am ales cu proces. Am reprodus articolul, dar am luat poziție împotriva lui, așa că nu prea înțeleg dragostea procurorilor față de mine. Mai ales acum în toiul păcii un proces de asemenea natură îmi pare o persecuție revoltătoare. Eu n-am primit nici un aviz de la parchet, dar am aflat pe cale particulară că sunt înproceșuat. Vă rog deci, dacă se poate, să binevoiți a interveni la locul cuvenit, ca să se sisteze procesul, foarte primejdios pentru libertatea mea personală. Muțumindu-vă de mai înainte pentru bunăvoință, vă rog să primiți încredințarea stimei ce vă păstrez.

Oct. C. Tăslăuanu

Ce se întâmplase, de fapt? Revista *Luceafărul*, care apărea la Sibiu încă din 1906, prin mutarea redacției de la Budapesta, era pentru românii din Transilvania nu doar un reper al renașterii spirituale, ci și o voce, tot mai fermă, de afirmare a năzuințelor politice românești în favoarea unirii. Când Tăslăuanu este trimis la Budapesta (1902), la Consulatul general al României din metropola maghiară, Nicolae Iorga îi atrage atenția că pleacă acolo nu pentru a face literatură, ci pentru a servi cauza națională. Sub îndrumarea sa, revista își asumă rolul unificator pe care l-a avut cândva *Dacia literară* a lui Kogălniceanu, deși modelul pare să fie *Convorbirile literare*.

Oricum, menirea revistei conduse de Octavian Tăslăuanu și Octavian Goga se împlinește atât în plan literar, cât și în cel politic, pe măsură ce creștea și rolul Partidului Național Român din monarhia bicefală. Într-un astfel de context se publică articolul profesorului rus, tradus în limba română de Lt. Cezar Sfat., după cum citim în revistă, în nr. 31, din 1 noiembrie 1912. Articolul este surprinzător de obiectiv. În contextul războiului balcanic, autorul rus deplânge lipsa de pragmatism a diplomației ruse care nu face tot ceea ce trebuie pentru a-și apropia România, în folosul intereselor comune în zonă. Durnowo crede că Rusia ar trebui să sprijine unirea Ardealului cu România, alipirea părților românești ale Bucovinei, să cedeze o parte din Basarabia, excepție făcând zonele cu populație rusofonă, de natură să câștige astfel prietenia unui stat balcanic puternic și fidel. Conform autorului rus, pentru nerealizarea tuturor acestor lucruri, de vină este panslavismul exagerat, nerealist, care visează la o gubernie puternică la sudul Dunării (Bulgaria) și, prin tradiție, nu poate vedea în România un stat prieten. Cum spuneam, este o judecată destul de dreaptă în articolul cu pricina, dar limbajul este unul destul de tranșant, care nu putea să fie ignorat de autoritățile maghiare: „Dacă Rusia nu s-ar fi îndepărtat de la chemarea sa istorică de a elibera de sub jugul turcesc și austro-ungar popoarele balcanice înlesnindu-le unirea, atunci desigur că în Rusia nu e deloc drept să se vorbească de trădarea României. România, fără îndoială, va deschide teritoriul său pentru armatele rusești, care unindu-se cu armata română și sârbă ar putea pătrunde în hotarele Ungariei în același timp, când pe la vest, trupele rusești ar ocupa Galiția. Dar pentru aceasta e necesară o înțelegere prealabilă.” Tăslăuanu spune că, în calitate de director al publicației, a luat poziție împotriva articolului. În realitate, a dat următoarea notă de subsol: „Publicăm acest articol, ca să se vadă și planurile ademenitoare pe care ni le oferă Rusia.” Atât. Aceasta este toată luarea de poziție, dacă o putem numi astfel. Mai mult, parcă pentru a întări ideile lui N. Durnowo, *Luceafărul* publică în același timp articole despre românii basarabeni și bucovineni, inclusiv cântece populare cu puternice sentimente ale înstrăinării de neam: „Mănânc pâine și beau vin/ La inimă pun venin./ Mai bine păsat de mei/ Dar să fiu printre ai mei.” Dacă deputatul Ion Ciocan, prototip al personajului Groșoru din romanul *Ion* de Liviu Rebreanu, a intervenit sau nu în favoarea lui Tăslăuanu, nu știm, dar

avem serioase îndoieli că ar fi făcut-o. Fostul profesor și di-
rector al gimnaziului românesc din Năsăud nu prea era omul
care să își riște, într-un fel sau altul, poziția socială. Oricum,
în scurtă vreme, lucrurile s-au precipitat spre declanșarea
primei conflagrații mondiale, ceea ce a dus la realități noi,
dar și la sistarea apariției revistei sibiene.

NOTE DE LECTURĂ

I.G. DUCA (1879-1933)

ARHIVA PERS. I.G. DUCA, Mss. I, 2, 4

LORENȚA POPESCU

Despre memorialistul I.G. Duca ne-a rămas o revelatoare ca-
racterizare a lui G. Călinescu, în articolul „I.G. Duca, scriitor” din
1939: „I.G. Duca, spunea el, nu se mulțumește să comunice ideile
și sentimentele, ci se străduie să le scoată prin expresie din sfera
interesului imediat. La I.G. Duca, puterea de a fi impresionat de
marile personalități este intensă. Regele Carol, Ionel Brătianu, N.
Filipescu, Titu Maiorescu, Lordul Thomson trec pe dinaintea-i în
staturi copleșitoare. Portretele de oratori sunt făcute sub imperiul
admirației. Au, din cauza aceasta, o linie descriptivă riguroasă și
clară, o respirație fără gâfăituri”. Memoriile sale trec de la sfera re-
strânsă a documentului la altitudinea istoriei literaturii care „va în-
registra memorialul unui om care a trăit cele mai mari evenimente
ale României vechi și a avut totdeauna talent”. Recunoscut portre-
tist, își scrutează lucid contemporanii și le creionează trăsăturile cu
înzestrată aplicație, fără maliție. Reproducem aici profilul lui I.C.
Brătianu glosat de Duca în conferința de la Universitatea Liberă
din 12 mai 1932: „Om! Cine a fost acest om care a putut domina
cu atâta putere epoca lui și a putut să imprime neîncetat pecetea
personalității sale? Ca înfățișare fizică – un fermecător. Mic de
statură, sprinten în mișcări, figura deschisă, simpatcă, un cap mi-
nunit cu părul creț, albit în câteva zile la 1877 în urma emoțiilor
pe care i le-a pricinuit trecerea peste Dunăre a oștirilor noastre.
Doi ochi de o vioiciune neobișnuită, pătrunzători și cu toate ace-
stea plini de bunătate și de îngăduință. Afabil, glumeț, incapabil să
jignescă, știind să facă în ceasul cuvenit gestul care nu se uită, fără
nici un fel de micimi, fără ambiții, fără clevetiri, fără invidii, fără
fățarnicii, dezinteresat până la uitarea de sine, sincer cu prietenii,
leal cu adversarii, urmărind pururea idei generale, niciodată pre-
ocupări personale.” Adăugăm sinteza lui Duca despre Petre Carp:
„Carp – ce concizie de gândire, ce formă lapidară! Multă vreme
oratoria lui sintetică se deosebea de genul grandilocvent, avocă-
țesc și prolix al majorității contemporanilor săi, încât Carp nici
nu era socotit printre marii oratori ai generației sale. Târziu abia
s-a impus admirației obștești. Firește, Carp nu era un vorbitor de
mase populare. El nu se adresa sufletului, ci numai rațiunii. Prin
aceasta însăși, era un parlamentar, exclusiv un parlamentar, dar
un neîntrecut parlamentar. Vorbea scurt, fără artificii, cu sobrie-
tate de gesturi, cu o voce metalică și cu solemnitate, dacă nu era
provocat la glumă și la ironie”. Apoi autorul intervine contrastant,
dar pentru a sublinia admirativ: „Cu Titu Maiorescu, în schimb,
artificiu și numai artificiu: un meșteșug al cuvântului care nu cred
să-și fi avut pereche undeva. De fapt, la Maiorescu vorba era se-
cundară. Precum am arătat-o și altădată, rolul principal în oratoria
lui îl jucau mâna și mișcările ei. Adesea arunca vorbe izolate, le
lega între ele prin gesturi și, mimica aceasta sui-generis, obținea
rezultate superioare acelor ce ar fi putut să obțină prin simpla și
obișnuita înșirare a cuvintelor. Alteori, prin degetul său arătător,
sublinia, subtiliza sau insinua surprinzător înțelesul spuselor lui.”

TRĂIREA ROMÂNEASCĂ

„AVEM ELITELE PE CARE LE MERITĂM”

ALEXANDRU BUICAN

Editorialul din numărul trecut al revistei, în care se încerca să se înțeleagă de ce noi, românii, am reușit să „traumatizăm” comunitățile care s-au trezit cu noi în mijlocul lor, după aplicarea, la nivel european, a principiului „liberei circulații a persoanelor”, va fi supărat pe unii. Dar realitatea pe care o avea în vedere acel editorial a supărat, de-a lungul timpului, și pe alții, pe cei care au visat ca noi, românii, să fi fost altceva decât ne-am dovedit a fi, să fi fost adică ceva mai buni. Iată, de pildă, ce scria Liviu Rebreanu în anul 1928: „Fiindcă nu se poate cere oricărui călător întâmplător cuvința de a-și servi țara prin civilizația-i personală, lucrul s-ar impune obligatoriu celor ce sunt plătiți pentru a o reprezenta în străinătate. În categoria aceasta se află, cred, în primul rând marea legiune de diplomați români răspândiți prin toate țările. Dacă fiecare dintre aceștia și-ar fi împlinit datoria aceasta elementară măcar dela război încoace, am putea avea astăzi o reputație mai puțin îndoielnică. Oricare diplomat are prilejul să cunoască cel puțin o sută de persoane străine în răstimpul acreditării sale pe lângă vreo legăție. Gândiți-vă câte sute de diplomați de-ai noștri se perindă prin străinătate și deci câte mii de străini de mână întâi ar putea să fie favorabil edificați asupra țării românești.

Iată de ce se poate repeta întrebarea: ce face armata de consilieri, secretari, atașați, cancelari, miniștri și cum se vor mai fi numind reprezentanții foarte diverși ai statului român în străinătate? Cu ce se ocupă acești domni simpatici? Iau oare numai lecții de dansuri mondene sau se perfecționează în bridge și mah-jong? Umblă poate să se însoare cu vreo străină bogată și nobilă? Sau se mulțumesc să mânjească hârtii cu multe rapoarte stereotipice și la date fixe?... În orice caz, astfel de «diplomație» nu produce nici un folos țării. Nici participările la diferite banchete. Ceaiuri, serate și alte asemenea evenimente din lumea care obișnuiește să poftască și diplomați nu cred să aibă vreun efect salutar pentru numele României. Nivelul spiritual al acestor reuniuni nu e prea înalt, dar e totuși un nivel la care spiritualitatea marei majorități a diplomaților noștri nu se ridică. Și, pentru că am avut ocazia să cunosc un număr oarecare de viitori Bismarci români, nu mă pot desbăra de bănuiala că bună parte din atmosfera proastă ce o întâmpinăm în străinătate se datorește tocmai activității mondene a diplomaților noștri. Îmi zic mereu că străinul cultivat care se

întâmplă să stea de vorbă cu un astfel de român nu se poate să nu constate vidul sufletesc ce-l are în față, un vid atât de cumplit că omului nu-i rămâne decât neîncredere și nedumescire față de o țară producătoare de asemenea reprezentanți.”¹

Cuvinte foarte aspre la adresa noastră! Și, totuși, nici acest creator excepțional – cum România n-a avut o duzină în toată istoria ei –, care e L. Rebreanu, nu se poate ridica peste subiectivismul „național” ca să tragă concluziile ultime. „Vidul sufletesc” nu este așa, cumva, al vreunor dușmani care vor răul României. Este vidul sufletesc al nostru, al românilor. Acel „diplomat” este un diplomat român. Și dacă el a ajuns acolo, nu este deloc așa cum se crede mereu cu încăpățănare, pentru că s-a făcut, pur și simplu, o proastă alegere. Noi – toți –, tocmai datorită „vidului sufletesc” de care dăm dovadă, n-am putut crea o elită, care elită ar fi făcut imposibilă elevarea celui „astfel de român”, în acel post reprezentativ. Așa că tocmai un „astfel de român” ne reprezintă. Iar acele aspirații, care-l oripilează pe L. Rebreanu, sunt exact aspirațiile celui „astfel de român”, pe potriva sufletului nostru colectiv.

Ce este trist e faptul că nici L. Rebreanu nu se ridică deasupra subiectivismului național ca să înțeleagă ceea ce ne apare atât de fatalmente de neînțeles: că „guvernele”, „diplomații”, „academicienii” și toți cei pe care îi criticăm de dimineața până seara, de parcă n-am avea nici în clin, nici în mănecă cu ei, sunt... românii. Tot așa cum o lupoaică naște pui de lup, și nu pui de tigr, așa și româna naște pui de român, și nu pui de german, englez sau pakistanez. Iar noi, românii, ne producem „elitele” după chipul și asemănarea noastră. De altfel, L. Rebreanu însuși, dezamăgit de răceala civilizației germane, când aude, odată cu intrarea trenului pe teritoriul românesc, acel „Să trăiți, șefule!”, se simte, cu sentimentalism, „acasă”. Trist.

Această incapacitate de obiectivare, care nu e doar a noastră, ea fiind caracteristică popoarelor în general, ia însă, „pe aici”, „pe la noi”, o formă agresivă, neadmițând nici o formă de critică și devenind, tocmai de aceea, acel lucru pe care poetul îl numește „piedica eternă ce-o punem la adevăr”. Și absolutismul acestui refuz de acceptare este îngrijorător, întrucât el traduce, nu un sentiment pozitiv, ci o resemnare în fața propriilor slăbiciuni, resemnare care nu mai lasă loc pentru îndreptare.

¹ Rebreanu, Liviu, *Metropole*, „Tainele diplomației române”, Cartea Românească, București, 1931, pp. 132-133

VORBE, VORBE, VORBE

III

CONSTANTIN CĂLIN

Colț. Pământul e rotund, dar lumea e plină de colțuri și colțoși. Locurile, lucrurile, oamenii și animalele au colțuri sau colți: colț de țară, colț de provincie, colț de oraș, colț de stradă, colț de grădină, colț de casă, colț de masă, colț de hârtie etc. În imaginarul colectiv, chiar și Raiul are colțuri. La oameni, vizibili sunt colțul ochilor, colțul buzelor și, câteodată, colții din gură, numiți canini, fiindcă se aseamănă cu ai prietenului lor cel mai bun. Dar și cu ai lupilor! Fie că latră, fie că mârâie, fie că rânjește, cine își arată colții amenință. Animal sau om, colțosul e conflictual, agresiv, imprevizibil. Atacă adesea fără a fi provocat. Asmuțit – prăpădește. Ferocitatea e pe măsura opacității lui. Nu cunosc statistica lupilor. În schimb, sunt convins că, în societatea contemporană, clasa colțoșilor a proliferat. A fi colțos e un rol profitabil, pe care ți-l poți lua singur, condiția principală fiind să ai tupeu. Colțosul „lucrează la intimidare”. Insolent, sfidează legi și persoane. Odată ce și-a fixat teritoriul, nu admite să fie contrazis, verificat și, în ruptul capului, contestat. Cum încerci să-i surprinzi mișcările, vociferează zgomotos, urlă, te oripilează cu insulte, te maculează cu lături. Profitând de slăbiciunile unei democrații pretins originale, colțosul își impune dictatura: una proastă, sonoră, sufocantă. Cine suferă? Insul decent, respectuos față de reguli, observatorul lucid al timpului nostru, care-și găsește din ce în ce mai greu locul într-o lume cu multe colțuri și numeroși colțoși. Victimă momentană, el ar trebui, până nu-i prea târziu, să se elibereze. Cum? Înfruntându-i pe colțoși, nu doar evitându-i și disprețuindu-i. Revoltându-se împotriva lor, dându-le peste bot, rupându-le sau smulgându-le colții!

Becali (Pardon: *Gigi Becali!*). Un nume propriu foarte des auzit. Enervant de des. O prezență ostentativă. Îl știe tot satul. E superstițiosul care face pomeni din „câștig urât” (I Petru 5, 2). E manechinul împopoțonat cu „haine de firmă” care predică austeritatea. E „latifundiarul” cu mentalitate de ciocoi – „Boier Căcărează”, vorba lui Vadim, nașul său politic – care, când se supără, devine arogant și se adresează chiar și amicilor cu epitetul disprețuitor de „zdreanță”. E bisericosul care se pretinde smerit, dar face tapaj cu numele lui Dumnezeu. E caricatura inventată de niște reporteri comozi,

amatori de ziceri fruste. Mai nou, după un sejur la Poarta Albă, e și autor de cărți, deși – chestionat din scurt – s-ar vedea că nu știe ce înseamnă cuvântul „carte”. Un autor deloc obișnuit, un vitezist. Cică una dintre „opere” ar fi scris-o în șapte ore! Când am auzit minunea mi-au venit în minte nefericiții care, nu o dată, s-au chinuit de șapte ori mai mult numai pentru o pagină. „Am stat patru ore fără să fac o frază”; „scriu cu greutate, cuvintele îmi lipsesc”, se lamenta în scrisori Flaubert, căruia un singur pasaj de opt rânduri i-a luat trei zile. Aproape sigur, domnul oier din Pipera n-a aflat de existența damnatului din Croisset, dar, oricât de puțină școală ar avea, de Rebreanu – da. Iată ce spunea acesta despre felul în care a început lucrul la *Răscoala*: „Într-o noapte întreagă, de la 9 seara la 6 dimineața, am scris exact 8 rânduri, pe care le-am reluat în aceeași noapte și le-am redus la 7...”. Îmi amintesc că, în urmă cu câțiva ani, abia intrat în politică, Omul cu valiza și-a tocmit profesori care să-l învețe filosofie și alte fleacuri culturale. Să nu-i fi zis nici unul – direct sau pe ocolite – că-i mai greu să scrii o frază decât să mulgi o capră? Că scrisul presupune dificultăți și eforturi? Priviți fața geambașului nostru. Seamănă cu a unui „faur aburit”? Vedeți pe ea frământări intelectuale și urme ale unei munci extenuante? Trudă pe text? Strașnic impostor!...

ALDE. Slab simț al limbii trebuie să fi avut cel care a optat pentru această siglă! N-a bănuț că se expune ironiilor. Dacă i-ar fi venit ideea să deschidă un dicționar, poate că renunța. Ar fi dat peste următorul exemplu din Creangă, care i-ar fi relevat pericolul: „Am mai văzut deunăzi... un cioflingar de-alde tine”. Alde cheamă rareori în minte necesitatea de a respecta persoana indicată astfel. Mai des, însă, subestimarea ori persiflarea ei. Arată că cineva nu-i cremă socială, ci un individ oarecare. Iar când e vorba de grupuri – că sunt formate din inși „de toată mâna”. *Tutti frutti*. Exact așa cum e și partidul (o alianță) ALDE, compus din câțiva liberali marginali și din foști așa-ziși „umanști”, apoi „puri” și „conservatori”, de fapt nimic din ce evocă aceste denumiri. Majoritatea: niște mediocrități. Șef e alde Călin Popescu Tăriceanu, un politician fără greutate, deși e al doilea om în Stat, cu o manieră crispată. Ținuta lui e permanent de o solemnitate curcănească. Are un zâmbet de fermoar închis, pășește țeapăn și vorbește găgâit, nu

înainte de a-și pipăi nodul la cravată și de a-și controla manșetele. În ciuda apăsărilor virile pe o noțiune sau alta, discursul său e tern, linear, banal, atât în atac, cât și în apărare. Prins cu niște minciuni, în ultima vreme manifestă un soi de parapon și face o opoziție monocordă, susținând neconvins că acuzațiile sunt parte dintr-o campanie împotriva sa și că statul de drept e în pericol. Mă îndoiesc că umblând cu blufuri de-alde astea va fi iertat. Sau că „poporul” vede în el o victimă a „presiunilor politice”.

„Mie, ce-mi iese?”. Întrebarea a devenit, pentru foarte mulți, un reflex, o „mentalitate”. Aproape nimeni nu-ți dă o informație, nu-ți sugerează o soluție, nu întoarce o hârtie dacă nu-i „iese” și lui ceva. Ba nici la „Bună ziua!” nu-ți răspunde. Îl saluți, îl privești cu încredere, dar în timp ce-i expui „problema”, ochii îi fug către geanta sau, când îți scoți buletinul, către portofelul tău. Degeaba sperî în legalitate, în corectitudine, în respect față de persoana ta și în sollicitudine. În locul unui om al datoriei întâlnești un hulpav de „foloase necuvenite”, vulgar, care nici nu se mai încurcă în aluzii, ci merge direct la țintă: lui ce-i „iese”, dacă răspunde cererii tale? Cash, în produse sau (femeile) în natură. Funcționar, polițist, profesor, medic etc., românul contemporan a devenit – zice el, mândru de metamorfoză – „pragmatic”, chiar dacă uneori habar n-are ce înseamnă aceasta. Orice relație trebuie să fie deci o „combinație”. Comisionul, mita, „spaga” par inevitabile. Etica afacerilor (și nu numai ea) a fost deformată. Normalitatea e cea care naște acum suspiciuni. S-a ajuns la un sentiment al trocului generalizat. Morala solidarității, a cinstei în toate circumstanțele, a întraajutorării umane e valabilă doar pentru câțiva neperverși de ravagiile egoismului, care pun abnegația deasupra lui *do ut des*.

„Cu orice preț”. O vorbă pe care, din păcate, o auzim doar în comentariile crainicilor sportivi, îndeosebi ale celor de fotbal. Gâtuit de emoție, relatând precipitat o „fază fierbinte, plină de dramatism”, cutare dintre aceștia spune că jucătorul implicat în ea trebuie să-l oprească prin orice mijloace pe adversar, inclusiv prin cele nereglementare, obstrucționând, făcând un „fault «bun», util”. „Prețul”, adică sancțiunea, într-un asemenea caz, poate fi cartonașul galben și o lovitură liberă. Expresia mai e folosită și când trebuie musai păstrat un rezultat favorabil, ceea ce echivalează cu îndemnul la „antijoc”, la „introducerea batozei în poartă”. Imperativul „Cu orice preț” se aude rar în acțiunile de alt gen decât cel sportiv. Ce deducem din asta? Un lucru dureros: acela că instinctul nostru de luptă a diminuat. Cine e atent, nu poate să nu observe că formulele hortative au cam dispărut din limbajul de azi. Ne-am înmuiat. Nu mai excelăm în determinare și în curaj. Nici în abnegație și sacrificiu. Aproape am uitat că, odinioară, „Cu orice preț” însemna „cu prețul vieții”. Azi ne războim pe mize mici, uneori de-a dreptul derizorii. Lipsesc marile angajamente și – mai trist – ideile care să le inspire.

MEMORII

NICOLAE LABIȘ, PRIETENUL MEU

ALECU IVAN GHILIA

Trebuie să încep cu intrarea – mai bine spus, izbucnirea – lui Labiș în viața literară. Prin anii 1948-1950, s-a ținut la Iași o mare conferință a scriitorilor din Moldova. Nu mai știu exact unde anume s-a ținut, poate chiar în Palatul Cuza. De la București venise Dan Deșliu, care era o stea pe firmamentul noii literaturi angajate, autor al unor poeme ca „Lazăr de la Rusca”, astăzi dezavuate, dar atunci propuse ca modele noii generații de scriitori. (Pot spune, fără să comit o impietate, că la coborârea din tren, era deja ebrietat, căci își petrecuse tot timpul în vagonul restaurant, cred.) Printre cei veniți de la Suceava – „Grupul de la Suceava” – se afla și acest necunoscut adolescent, licean, numit Nicolae Labiș. Fusesse adus special ca să fie prezentat literaților ieșeni de către Dragoș Vicol, Platon Pardău, Traian Filip, George Sidorovici ș.a. Labiș debutase deja la Suceava, în ziarul județean *Zori Noi*. Îmi aduc aminte că acolo, la acea conferință a scriitorilor, a recitat o poezie, sau două, din creația lui și că, în momentul în care a terminat s-a dezlănțuit un torent de aplauze care au vestit intrarea în literatură a unei noi stele. Era ceva atât de proaspăt, atât de deosebit de ceea ce se citea și se discuta acolo, atât de neașteptat, încât întreaga sală s-a lăsat cucerită și l-a aplaudat în picioare pe acest „copil minune”, minute în șir. Am aplaudat și eu entuziasmat. Labiș a mai rămas la Iași, și ori de câte ori ieșea pe strada Lăpușneanu, care forfotea de scriitori moldoveni, era aplaudat și i se căuta prietenia. Mie mi l-au prezentat Traian Filip, Dragoș Vicol și ceilalți membri ai grupului sucevenilor.

Prietenia noastră a continuat la București, unde Labiș a fost înscris la așa-zisa „Școală de literatură Mihai Eminescu”, înființată după un model sovietic. Pe vremea când, dat afară din redacția *Contemporanului*, de către George Ivașcu, eram lipsit de mijloace, practic muritor de foame, Labiș și Alexandru Andrițoiu mă vizitau în mansarda mea din strada Apolodor, îmi aduceau mâncare și mă încurajau. Atunci eu lucram la romanul meu *Cuscii*, romanul care avea să mă impună și pe mine în literatură, după ce avea să stea și el trei ani (în carantină) la editura ESPLA. Labiș mă vedea descurajat și mă îndemna să continui scrisul, prevestind cărții un mare viitor.

Îmi amintesc pregnant de o escapadă, făcută în compania lui Labiș și a lui Ștefan Luca, prozator, coleg cu mine la *Contemporanul* și coleg cu Labiș la Școala de Literatură, semnificativă nu numai pentru noi, dar și pentru istoria literară. Era iarnă și, la plecarea de la Casa Scânteii (astăzi Casa Presei Libere) am intrat într-un restaurant din piață ca să ne încălzim cu vin fierț cu scorțișoară. Am luat apoi tramvaiul dar, pe drum, am coborât și ne-am continuat „încălzirea” cu alte căni.

Aici trebuie să fac o paranteză și să spun că Labiș, care era doar un copilandru, începuse să cam bea încă de la Suceava. Acolo, George Sidorovici, un bărbat înalt, de aporape doi metri,

foarte mândru că l-a descoperit pe Labiș – făcuse chiar un cult pentru el – devenise un soi de bodyguard al nostru, căci la cârciumile din Suceava bea o lume grosieră în comportament, pusă cu ușurință pe harță. Iar la București, un model pentru Labiș devenise Eugen Mandric, care și el îl ocrotea, dar îl și iniția în citadelele celebre ale boemei bucureștene: Capșa, Athenée Palace. Mandric avea prestanță de adevărat boier. Când a fost dat afară de la *Scânteia*, l-am găsit la masă la un restaurant ce funcționa în Blocul Turn de lângă Palatul Regal, singur, și m-am așezat lângă el cu impulsul să-l compătimească, să mă solidarizez cu el. Și el, cu aceeași aroganță a personajului puternic, stăpân pe destinul lui, mi-a și făcut o demonstrație pe loc că norocul e de partea lui. A scos spectaculos ziarul *Pravda* și a zis:

– „Uite aici. Numai eu cu Ghiță Dej suntem publicați în *Pravda* pe prima pagină”. Întâmplarea făcuse că îi apăruse un reportaj, dat mai demult – el scria foarte bune reportaje, colorate –, chiar atunci când primea lovitură de la *Scânteia*. Sosise deci contra lovitură de la *Pravda*, care era *Scânteia* rusească și rezultatul a fost că Mandric, curând, a fost decorat și numit redactor-șef, sau așa ceva, la studioul de filme Alexandru Sahia.

Să mă întorc acum la seara memorabilă, pentru noi și pentru istoria literară: astfel bine dispuși, am ajuns, eu Labiș și Luca, la Nerva Traian, undeva lângă Hala Traian – zona despre care Mircea Eliade a scris în „La țigănci”. Acolo locuia Luca, el fiind însă căsătorit și având două fete, copile. Și în acea seară, nevestă-sa, văzând cât eram de bine dispuși și cât de greu ne era să ne despărțim, ne-a gonit să ne continuăm șueta în pod, acolo unde era uscătoria de rufe a blocului. Și parcă toată acea zi, toată acea seară, ar fi fost pregătită pentru „momentul Labiș” care avea să urmeze, pentru surpriza pe care avea să ne-o facă. La un momet dat a scos din buzunarul de la piept al hainei, foile pe care scrisese o poezie și a început să citească. Și atunci, acolo, în spălătorie, ne-a recitat pentru prima dată „Moartea căprioarei”. Din atmosfera de iarnă, de ger, ne-a introdus dintr-o dată în anii de secetă din anii '45-'46 de după război, anii cumpliți și de mare foamete în Moldova, când au pierit acolo mai mulți oameni decât pe front.

*Seceta a ucis orice boare de vânt,
Soarele s-a topit și a curs pe pământ...*

Am fost foarte emoționați și el era emoționat de asemenea. Starea de euforie s-a mărit, ne-am sentimentalizat, iar eu mi-am regăsit sufletul din anii aceia evocați de el în poezie.

L-am văzut pe prietenul meu ultima oară după ce s-a aflat de tragicul accident. Am mers la un spital mic, aflat undeva lângă piața 1 Mai, unde fusese adus de la Spitalul Colțea în noaptea aceea tragică. Era instalat într-o mică rezervă, în care încăpea numai patul lui. Eu am vorbit cu el din ușă. Parcă-l văd în fața ochilor, rezemat de pernă, palid, forte palid, dar cu ochii deschiși. Putea vorbi doar în șoaptă. A văzut starea în care eram eu, care eram foarte tulburat, plin de lacrimi și el a mai găsit rezerve de putere să mă încurajeze – el! – să ies din starea aia de jale. Și a spus:

– „Lasă, Alecule, că mă fac eu bine și facem o beție...” La care vorbe, abia atunci m-a năpădit plânsul și, cum nu puteam să plâng, căci îi trasmiteam lui o stare grea, m-am dat înapoi din ușă și am ieșit printre scriitorii tineri care umpleau scările și care plângeau și ei. Era în incinta spitalului o puternică stare de jale, o emoție colectivă. L-a funeraliile lui n-am putut participa, cred că atunci nu am mai găsit puterea.

O altă amintire legată de Labiș, de data asta „postumă”, să-i spun, e legată, de asemenea, și de Grigore Vieru. Eu am fost primul scriitor român care a mers la Chișinău, în perioada aia, cândva pe la începutul anilor '70. Neinvitat de nimeni. Eram redactor-șef la „Luminița”, revistă pentru copii – tiraj 150 000 de exemplare

Nicolae Labiș – funeralii

lunar. Adjunctul meu era Victor Tulbure, și el bun prieten al meu. Printre alte lucruri care se pot spune despre Victor este și faptul că avea acasă una dintre cele mai bune colecții Tonitza. Am fost invitați amândoi, Victor și eu, la Moscova, la o sărbătorire a unui poet rus pe care el îl tradusese în românește. Și am plecat amândoi cu trenul. Ajunși la Chișinău, eu am coborât în gară unde mă aștepta Grigore Vieru împreună cu Mihai Cimpoi, criticul și istoricul literar, cu Andrei Strâmbeanu, cu un alt poet Liviu Damian și cu alții. Ne-am întâlnit, ne-am îmbrățișat și am spus: – „Gata, eu aici rămân... cu voi!” – „Bravo, vino”, au răspuns ei. Și i-am cerut lui Tulbure: – „Coane, Victor, dă-mi valiza... mergi singur la Moscova... Eu și așa nu știu rusește...” Și mi-a dat valiza pe geam.

Când am ajuns la hotel, eu nu aveam viză. Atunci era nevoie de viză pentru oricare dintre republicile din componența URSS. Aveam viză pentru Moscova, dar nu aveam viză pentru Chișinău. Era ceva foarte strict. Celui de la recepție, Andrei Strâmbeanu, care avea și o funcție la externe, i-a spus că a fost o neînțelegere și că el îi va aduce a doua zi documentele de acoperire, ceea ce a și făcut. Și, în timpul săptămânii cât am stat în Chișinău, nu știam cum să mai fac față invitațiilor. Eram tras în toate părțile, eram primit la toți acasă cu căldări de vin...

Și atunci Grigore Vieru, cu care m-am împrietenit foarte tare, mi-a spus că dorința lui cea mai mare era să ajungă în România, să ajungă la București și să ajungă la Bellu, unde să viziteze mormântul lui Eminescu.

Când m-am întors acasă l-am bătut la cap pe Zaharia Stancu:

– „Uite, așa și pe dincolo, un băiat genial...” Și Stancu a alcătuit el un grup de scriitori sovietici, care să viziteze România, printre care l-a strecurat și pe Vieru. A pus unul din Kazakhstan, unul din Turkmenistan, unul din Moscova... A alcătuit un grup de cinci.

Și a venit Grigore la București. L-am întrâmpinat, l-am condus la hotelul unde era cazat.

– Athenée Palace – și am stabilit cu el așa: să vin noaptea, după ce dorm toți, să-l iau. El a ascultat cu urechea la uși, ca să fie sigur că nu-l vede nimeni și a ieșit pâș-pâș. Am schimbat două taxiuri, ca să nu fim urmăriți și am ajuns la Cimitirul Bellu. Acolo, era în miezul nopții, era și un paznic, cum puteam să intrăm?! Și, totuși, l-am îmbunat pe paznic cu ceva și ne-a lăsat înăuntru. Dar era o noapte întunecoasă, nu se vedea nimic. Am nimerit mormântul lui Eminescu, Grigore s-a recules acolo emoționat, dar... el a mai vrut să vadă și mormântul lui Labiș. Și, la lumina brichetelor, am început să băjbăim prin cimitir. Și ne-am pierdut unul de celălalt. Când ne-am regăsit, după destul timp, Grigore mi-a spus că el găsise și mormântul lui Labiș, care era, de fapt, alături. Eu însă îl căutasem prin întuneric pe el!

CRONICA LITERARĂ

CUTREMURUL OAMENILOR DE PAUL GOMA ÎN EDIȚIE DEFINITIVĂ

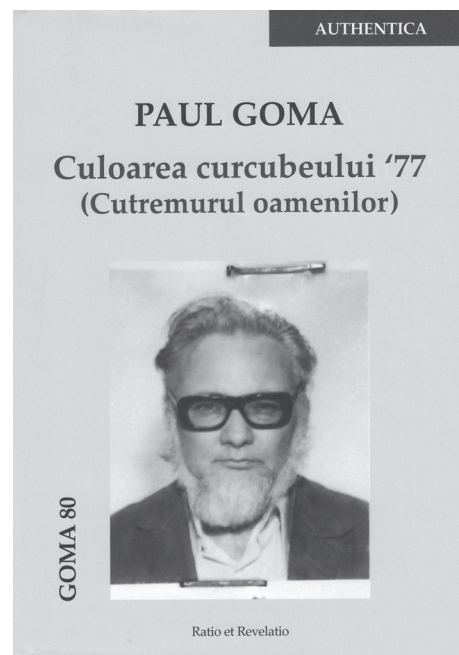
MONICA D. CÂNDEA

Reeditarea operei unui scriitor al disidenței și exilului precum Paul Goma este semnul interesului viu și justificat pentru o literatură autoficțională cu valoare de document istoric, consemnând destinul intelectualității românești în anii regimului totalitar. O nouă ediție (a șasea în limba română) a romanului *Culoarea curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)* se datorează strădaniilor lui Flori Bălnescu, îngrijitoarea seriei de autor Paul Goma, și a apărut la Editura Ratio et Revelatio, Oradea, în anul 2015. Romanul rămâne o carte de referință în prezentarea autenticist-memorialistică a mișcării pentru drepturile omului din România comunistă a anului 1977. Fragmentele de jurnal dau o mai mare autenticitate narațiunii și o legitimează în cronologia ei obiectivă.

Talentul scriitoricesc al memorialistului disident face ca, dincolo de preocuparea pentru mărturisirea adevărului, nici aspectul formal al textului să nu fie marginalizat. Astfel cartea, după titlul și subtitlul metaforic, polisemantic, sugestiv, beneficiază de o structurare atentă a materialului discursiv, marcată prin secvențializarea în părți și capitole, numerotate cu cifre romane și intitulate în aceeași manieră sugestiv-rezumativă. Cele două părți ale discursului *Iarna*, respectiv *Primăvara*, sunt precedate de o *Deschidere* și urmate de două texte scurte, cu caracter diaristic, *Respirare* (o cronologie alcătuită de Virgil Ierunca cu evenimente petrecute pe parcursul aceluiași an 1977, văzute din perspectiva exilului) și *Ruptura* (un memento al încheierii narațiunii, ce coincide cu un nou început al experienței disidentului

care, așa cum însuși afirmă, „cere o altă cronică. Și, de ce nu, un alt cronicar.”). Partea întâi are paisprezece capitole, a doua douăzeci și patru, urmărind cronologic evenimentele „Mișcării Goma” cu toate etapele ei: scrisoarea deschisă de aderare la Charta '77 inițiată de V. Havel, scrisorile adresate lui Ceaușescu însuși, amenințările telefonice, vizitele Securității, care culminează cu arestarea, interogatoriile, torturile de la Rahova, acuzațiile de trădare și complot și apoi cu expulzarea din țară.

Reflecția asupra reconstituirii celor întâmplate în anul 1977 însoțește până la capăt narațiunea. Există o criză a scriiturii, incapabile să cuprindă tot complexul de fapte și trăiri, pe care autorul o conștientizează și o exprimă chiar în fragmentul final (datat Paris, 7 mai 1978): „am fost silit să las deoparte multe alte întâmplări, pe altele să le elimin, în manuscris.” Încă din incipitul romanului autorul recunoaște valoarea gnoseologică a demersului său care încearcă să răspundă la o dublă problemă: ce este el însuși în contextul istoric pe care l-a trăit: disident, opozant, comunist, fascist, anarhosindicalist, liberschimbist și, apoi, „ce a fost mișcarea pentru drepturile omului din România, în 1977?” Scriitorul Goma se definește drept „acel animal care povestește ce știe, chiar dacă, uneori, nu știe ce povestește.”. Motto-ul romanului este o dedicație, dar și un program al propriei sale conduite morale în fața regimului dictatorial, împotriva căruia s-a răzvrătit: „Celor care în anul de grație 1977 s-au încăpățânat să creadă că sunt oameni și au început

cu începutul: s-au eliberat de frică; s-au eliberat de ei înșiși.”

Textul a fost elaborat în 1978, la Paris, și publicat în limba franceză, un an mai târziu, sub titlul *Le tremblement des hommes* (Editura Seuil, în traducerea lui Alain Paruit), iar în limba română abia în 1990, la Editura Humanitas, această primă ediție fiind însă retrasă din librării și apoi trimisă la topit, în 1992. A doua ediție, din 1993, a apărut la Biblioteca Familia, Oradea și este considerată de autor, ca fiind cea mai reușită variantă, îngrijită de Florin Ardelean, rămasă însă nedistribuită. Au urmat apoi alte ediții în limba română, unele dintre ele cu omisiuni, pe care autorul le explică prin oboseala transcrierii cărții pe ordinator (în anul 2002): în 2003, la Editura Flux din Chișinău apare o variantă corect editată, distribuită gratuit în Basarabia și Bucovina de Nord, a cărei confiscare și distrugere a fost cerută de un deputat bolșevic, Stepaniuk. În 2005 la Editura Polirom de la Iași apare o ediție completată cu documente din Arhivele Securității, comentate de autor, dar fără introducere, anexe și indicații editoriale, suprimate de conducerea editurii. Titlul este completat cu secvența *Cod*

„*Bărbosul*”. Editura Eagle Publishing House reeditează romanul în 2011 (cu titlul completat în 2005), conținând de asemenea documentele provenite din Arhivele Securității.

Ediția de față are meritul de a fi însoțită de un aparat critic complex, alcătuit din *Notă asupra ediției*, cronologia edițiilor, cu explicații privitoare la destinul receptării lor, un colaj al notelor autorului, legate de elaborarea și editarea cărții, și o detaliată *Biobibliografie*. Îngrijitoarea precizează că această ediție

recuperează originalul, prin intermediul ediției din 1993, coroborată cu lecturile ulterioare ale autorului. Textul conține note de subsol aparținând atât autorului, cât și editoarei. Secțiunea *Cod „Bărbosul”*, consideră editoarea, fiind diferită stilistic și structural de mărturia inițială, deși e importantă în lectura integrată a cărții, se cuvine să apară într-un volum distinct.

Literatura și documentul își dispută concurențial meritul în scrierea lui Goma, deoarece ceea ce interesează cu

precădere nu este ficțiunea, ci depoziția, curajul de a înfrunta Puterea, dar și de a-și proba propriile limite în contextul dezrădăcinării și al disidenței, scriitorul fiind comparat cu Soljenițin. „Mișcarea Goma”, cu demersurile repetate de a-i determina pe intelectualii români să adere la *Charta '77*, atrage repercusiuni dintre cele mai traumatizante asupra scriitorului, care își propune să nu uite nimic, să înmagazineze tot, pentru a putea mărturisi ulterior ceea ce a fost, într-o carte destinată posterității.

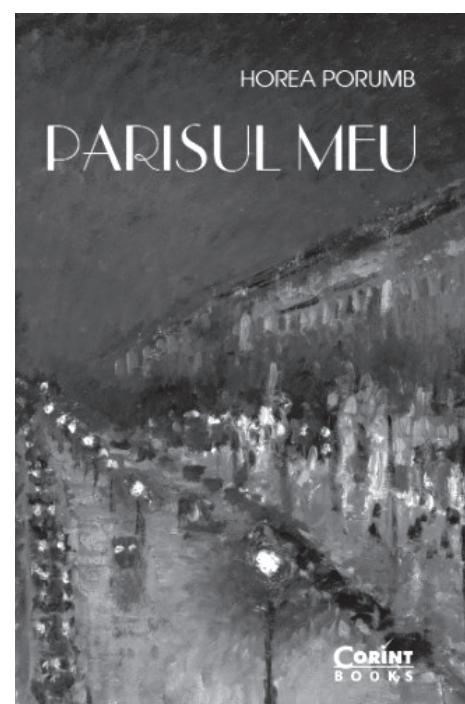
PARISUL MEU. DIN JURNALUL UNUI FRANCEZ PRIN ADOPTIE DE HOREA PORUMB

DANIELA SITAR-TĂUT

Horea Porumb, prozator, universitar clujean stabilit în Franța, este absolvent al Facultății de biofizică de la King's College (Londra) și doctor în biofizică al Universității din Keele. După ce vreme de 13 ani ține cursuri la UMF Cluj, ajunge șomer („fără ore”), în comunism („poate pentru că eram diferit de ceilalți”), situație ce încurajează soluția exilului. Devine apoi cadru didactic și cercetător la Universitatea Paris 13 și la Institutul „Gustave Roussy” din Villejuif. În perioada studiantină se dovedește un veritabil *globe trotter*, reușind, întocmai ca personajul vernian, să facă ocolul pământului în 81 de zile. Voiajele ulterioare îl poartă în zone de amplă respirație istorică și culturală. „Am fost, de pildă, pe jos la Machu Pichu, trecând doi munți de 400 de metri; am fost la Lhasa, în Tibet, am fost și la muntele Athos.” (p. 180) – mărturisește el în interviul din finalul volumului *Parisul meu. Din jurnalul unui francez prin adopție* (Corint Books, București, 2016), acordat Liliane Moldovan. Titlul dialogului, „Revenirea la tradiție e sinonimă cu regăsirea memoriei” constituie cheia de boltă a cărții, dar și o pledoarie pentru normalitate/eticitate/

etnicitate într-un ev turmentat de globalizare, mondializare (islamizare) în care se propagă insidios, în toate mediile și în media, tirania celui slab asupra celui puternic. În pofida învelișului epic și a texturii homodiegetice, tomul încearcă să denșeze subteranele contemporaneității, devoalând falii ale indicibilului, într-un climat în care democrația este doar o fantoșă a hegemoniei „stăpânilor lumii”. Turnura gnomică irumpe din cele mai (aparent) cuminți texte, invitând naratorul la introspecții dincolo de constrictivul „politiquement correct”.

Rigoarea scriitorului este vizibilă și din dispunerea materialului investigativ. Textul introductiv, „De ce?”, cu rol de prefață, ce prezintă circumstanțele elaborării textelor, dar și mesajul vizat, este reluat în exit, circular, într-o „Postfață” ce analizează atingerea dezideratelor ideatice inițiale: „Am vrut să fac haz de condiția umană... Să mă «răzbun» pe țara unde am fost nevoit să-mi duc traiul – și unde mi-am mâncat mălaiul, în ultimii ani, cu sos... olandez – aluzie la François Hollande, un golan așisderea golanilor noștri din țară... pentru că așa-i piesa, așa trebuie să fie marionetele «lor», slugi la case

străine”. (p. 9) *Parisul meu* se dovedește un tom bicefal, analistul amendând atât realitățile galice, cât și pe cele mioritice. Demersul său se abstrage conformismului. Horea Porumb înfățișează elegant cluburi elitiste, meniuri de gourmet, muzee de artă, expoziții, concerte de muzică clasică, pepiniere suculente ale căror poleieli vor fi demascate. Astfel, „Tablouri” penelează nu atât noile direcții artistice – sculptura fiind încă tributară, mimetic, modelului brâncușian, – cât estetica practicienilor ei. „Alte expoziții” însă are ca temă corupția în artă, nepotismul autohton în decernarea premiilor, lipsa de recunoaștere și boicotarea muncii artiștilor talentați în țară: „Pictura contemporană

românească a fost reprezentată de niște «norocoși», care au călătorit la Paris pe banii fabricantului de poșete Louis Vouitton”. (p. 48) Simetric față de textul anterior, „Cu șeful”, exemplifică mita și imoralitatea alocării funcțiilor în domeniul cercetării. Dacă la noi, în perioada ceaușistă, tarifele pentru ocuparea posturilor erau cunoscute, în Franța actuală „«se dădea» până la echivalentul salariului pe un andoi”, dar numai dacă făceai parte «din club». (p. 108)

Mai multe materiale penează episoade domestice, care par decupate din *Comedia umană* a lui Balzac, într-un discurs în care a-tipicul se melanjează cu afirmațiile plate, cutume ale zestrei culturale tradiționale. „Vrem să știm” relevă diferențele etice și comportamentale dintre români și maghiari, redată în cheie contrastivă și nu prea încurajatoare pentru barbarul nostru neam valah. Activarea, proustiană, a memoriei involuntare provoacă actualizarea trecutului totalitar când, la Radio Europa Liberă românii erau „instigați la revoltă împotriva stăpânirii”, în vreme ce maghiarii erau educați în ceea ce privește „buna creștere (*savoir-vivre*), autorelaxarea (*lâcher-prise*) și respectul de sine”. (170) Fin observator al ambientului, Horea Porumb e malițios pe alocuri, cultivând un umor negru, condimentat cu patriotisme de sorginte ardelenescă. Acesta remarcă, reiterativ, așa cum ne avertizase și Neagu Djuvara de ceva ani, prezența tot mai consistentă, în Europa Occidentală, a imigranților arabi și volatilizarea aproape, a „francezilor «de sușă»” („oamenii adevărați”), apartenenți unei „majorități silențioase”. Opiniile francezului prin adopție sunt, deseori, vituperante: „Am boală pe musulmani, instinctiv (când văd ce se petrece în lume), fără a mă considera rasist.” (p. 172)

Unul dintre cele mai polemice și incisive texte e „Totalitarismul”, în care scriitorul face o paralelă între dictatura socialist-comunistă și cea contemporană, mondialistă, mult mai periculoasă

din pricina strategiilor perfide, perverse, de pătrundere în viața oamenilor. Dez-umanizarea, doctrina omului-nou, uniformizarea ființelor din trecut au acum alte imperative, draconice: „«Libertatea» de astăzi înseamnă pentru ei renunțarea la orice frontieră, inclusiv frontiera rușinii, a intimității, inclusiv la frontiera «biologică», cea care ar trebui să asigure menținerea omului ca specie naturală. Mariajul «pour tous», la fel ca și intruziunea oficializată, via internet, în toate căminele și spațiile publice sau private sunt doar câteva exemple de renunțare la «frontiere», ca să nu spun că, în ciuda «liberalismului economic», omul nu este decât aparent stăpân «pe propria sa viață privată», care ar trebui să-i aparțină, dacă n-ar fi partea care i-o fură statul sub formă de taxe și impozite!” (p. 45) „Je suis Charlie” pune sub lupă manifestațiile de după atentatul terorist de la redacția revistei *Charlie Hebdo*. Defilarea șefilor de state, care „au afișat o falsă unanimitate” și care, „în loc să discute marile probleme, au ales să facă show” contrastează cu opiniile majorității tăcute, care văd în «recalcitranta» jurnaliștilor de la *Charlie Hebdo* „un strigăt de mânie și de disperare, care a găsit în subiectul islamizării Europei doar unul dintre caii de bătaie”. (p. 133) „Franța profundă” este, pentru Horea Porumb, Franța celor care au ieșit în stradă militând pentru libertatea presei, la fel ca cele două milioane de participanți *La Manif pour Tous*, împotriva căsătoriei celor de același sex. „Două vieți” e un text în oglindă ce înfățișează istoria unui cuplu de exilați obedienți, vasalici, capabili de toate slugărniciile și mimetismele conjuncturale în vederea ascensiunii profesionale, traseu care necesită asumarea și practicarea „socializării”: „Suntem, în fine, bogați și des-coperim că mai avem doar un mic pas până la pensie! Am trăit viața în goană. Ne-am temut toată vremea să nu facem vreo greșală. În loc să exprimăm ceea ce eram cu adevărat, ne concentrăm asupra imaginii pe care s-o perceapă

ceilalți. Am sacrificat prezentul, de dragul viitorului”. (p. 117)

„Cosmopolitism” problematizează asupra evoluției/ involuției acestui lexem și a formelor lui de proliferare în diversele culturi, concept de-semantizat acum și contaminat cu valențe peiorative. Dacă la noi, în comunism, cosmopolitismul era o etichetă arondată insurgenților, apatrizilor și celor din exil, considerați „trădători de țară”, în prezent vocabula funcționează ca o marcă reductivă, a uniformizării: „Cosmopolitismul promovat odată cu globalizarea vizează, însă, ruperea omului de tradiții, nu numai de propria lui identitate culturală, dar și de propria-i identitate biologică. (Bărbat/femeie/gen?? Căsătorie?? La arhivă cu aceste noțiuni învechite!)” (p. 164)

Meditațiile asupra clasei politice sunt una dintre notele redundante ale volumului. Scriitorul remarcă faptul că atât în România, cât și în Franța, aceasta este „complet ruptă de popor”. Decepția constantă în privința aleșilor, fals anesteziată, caramelizată de acronimul cazon H.S.M.S. („Hai să mai sperăm!”), radiază expectanțele după antecedentele politice de până acum: „L-am preferat ca prim-ministru pe unul, în dauna celui alt, sperând să nu mai guverneze cu ungurii... Degeaba. Am dorit un nou președinte, ca să scap de cercul întreținut de precedentul. Dar i-am acordat credit în lipsa oricărui program”. (p. 136) „Corectitudinea politică” ia locul cenzurii din comunism. Aceasta „interzice să se identifice și să se numească pe șleau cine e «dușmanul»”. Secundul „corectitudinii politice” este cosmopolitismul, aseasonat cu globalizarea, care „vizează ruperea omului de tradiții, nu numai de propria lui identitate culturală, dar și de propria-i identitate biologică.” (p. 164)

Viețuirea într-un regim al mass-media, fonfleurile din presă, distorsionarea și mistificarea realității, camuflarea actelor antisociale și terorismului islamic sunt câteva dintre încetușările insului actual, naturalizat sau nu, din volumul *Parisul meu*.

REDAȚIONALE

Într-unul din numerele trecute, *România literară*, sub titlul „O revistă cu pretenții”, ne ironizează (cred), spunând că în revista POLEMICI „sunt puse fel de fel de texte, care, împreună, nu reușesc să înjghebe o revistă oarecare”, alături de alte afirmații (eronate, desigur) la care, oricât ne-ar fi de neplăcut, ne-am gândit să răspundem, totuși, dar fără nici un fel de „patimă polemică”.

Vom spune deci, mai întâi, că revista POLEMICI apărut la New York, nu „în anii '90”, ci în anul 1988, deci era o revistă de exil, atunci când în țară *România literară* nu mai pregeta să ridice osanale lui Nicolae Ceaușescu, și că la ea a contribuit cu texte, printre alții, și o distinsă doamnă cum era Monica Lovinescu, dovadă că revista nu era deloc disprețuită. Iată deci din nou acel complex – despre care se pomenește în Editorialul acestui număr –, creat de faptul de a nu fi fost „acolo”, unde orice ființă dotată de natură cu „instinctul libertății” și, până la urmă, cu onoare, ar fi trebuit să fie.

Apoi vom spune că, într-adevăr, revista POLEMICI, seria nouă, este o revistă „cu pretenții”. Vom spune chiar mai mult, și anume că este o revistă cu mari pretenții! Dar se pare că tocmai din cauza acestor pretenții suntem asemănați cu un „purice”, care s-ar „împăuna” să „tropăie” pe un pod alături de un elefant. Noi credem însă că ultimul lucru pe care o revistă adevărată și l-ar dori ar fi să aibă de-a face cu un elefant, oricât de umflat ar fi el, cum e *România literară*, și chiar și mai puțin să „tropăie” alături de el peste un pod al tuturor compromisurilor, către un cimitir al elefanților cum este cea mai mare parte din Uniunea Scriitorilor.

Revista POLEMICI nu se „rățioiește” în nici un fel, nicidecum „fanfaron”, la „revistele cu tradiție” ale țării, ea își propune doar să promoveze cultura scrisă în România după puterile ei și să spună ceva, chiar dacă acel „ceva” se întâmplă să fie inconfortabil pentru mulți. În nici un caz nu ar vrea să fie o revistă eclectică asemenea *României literare* care, tocmai din cauza acestui eclectism, „spune” în fiecare săptămână ceva, fără să spună, de fapt, nimic. POLEMICI și-a exprimat doar mirarea că în vreo două astfel de „reviste de tradiție” de azi se ridică voci împotriva revistelor independente, cerând dispariția lor. Și repetăm și aici: după o astfel de logică, reviste ca *Orizonturi noi* a lui Bacovia sau *Cetatea literară* a lui Camil Petrescu n-ar fi trebuit să existe. Iar oamenii de gust înțeleg, fără să fie nevoie de adus argumente, de ce.

Nici faptul că POLEMICI apare la Baia Mare nu scapă mirării (ironice?) a *României literare*. Baia Mare n-ar fi suficient de „mare” ca să aibă „un asemenea potențial auctorial” încât să-și mai permită existența a unei a treia reviste literare. Și poate că noi ar trebui să ne simțim complexați?

Nu e cazul. Baia Mare este un oraș atestat documentar cu mult înaintea Bucureștiului, și în care, culmea pretențiilor!, trăiesc oameni. Dacă trebuie să invoce un titlu de noblețe, orașul poate spune cu mândrie că a aparținut unui geniu politic și militar (poate cel mai mare din Europa vremii sale) ca Ioan de Hunedoara, a cărui casă se află chiar în centrul vechi al orașului. Dacă vorbim de un prim „european” al spațiului românesc, numai Ioan de Hunedoara poate fi!

Și apoi, deși POLEMICI primește corespondența în Baia Mare, e deschisă tuturor colaborărilor, venite din toate provinciile țării. Însăși noțiunea de revistă de provincie e abolită astăzi în epoca internetului.

Dacă însă se urmărește să fim ironizați noi, personal, în treacăt putem spune că noi înșine suntem născuți în localitatea București, și nu oriunde, ci la Maternitatea Polizu – deci în centrul Bucureștiului (și crescuți în Floreasca, plină azi de parveniți). Și dacă a trebuit să schimbăm Bucureștiul cu New-York-ul am făcut-o de nevoie și tocmai din cauza unui imigrant, prizărit pe acolo dintr-un sat îndepărtat, numit N. Ceaușescu, situație care făcea prezența noastră alături de un asemenea rural frust de neconceput. *À propos* de sintagma „șmecher de București”, trebuie să recunoaștem că o mare parte din locuitori au acolo o doză absolut inacceptabilă de șmecherie, numai că se întâmplă ca numai bucureșteni să nu fie. Dar deloc. Am numit locul meu natal „așezare”, și nu oraș, deoarece orașul presupune orășeni, iar aceștia, pasăre rară, dacă n-au plecat pe aiurea, trăiesc cu greu într-un mediu de tot mitocan ca sub un asediu al grosolăniei.

Și, culmea ironiei, iată că suntem ironizați, de către bucureștenii *României Literare* (poate ei înșiși de adopție) cu termeni ca „purice”, „împăuna”, „rățioială”, „tropăie”, adică tot cu termeni care traduc sunete de ogradă.

Dar scriem aici nu pentru că am fi jigniți și nici să facem „polemică” după standardele comune. Noi am înțeles demult radicalismul celui vers splendid bacovian: „Orice ironie vă rămâne vouă”. Și am mai înțeles și că el însemna (și înseamnă încă și va însemna și în viitor după toate probabilitățile) o luare de poziție, de o noblețe absolută, pe care numai geniul o poate avea, față de acea „țară tristă, plină de humor.” Nimic dar nu ne interesează mai puțin decât acea „polemică” a atacului personal, care cu adevărat se poate numi „rățioială”.

Și tocmai de aceea vom spune că, dacă cei de la *România Literară*, care ne judecă atât de aspru, poate doar din neînțelegere, nicidecum dintr-un resentiment ireductibil, își vor schimba părerea despre Baia Mare (și, evident, și despre POLEMICI) îi invităm cu drag (și o spunem fără nici un fel de maliție) să colaboreze la POLEMICI.

A.B.

CORRESPONDENȚĂ DIN HELSINKI

DE LA MIHAELA ALBU

Tot mai frecvent, de pe canalele mass-media, aflăm câte o știre despre Finlanda. Informațiile nu sunt însă despre crime, furturi ori altele asemenea, ci cu precădere despre sistemul de învățământ finlandez. În ultimul timp, acesta pare a fi modelul admirat și dat drept exemplu de urmat. Am fost vara aceasta pentru a patra oară în această țară nordică, la Helsinki, dar și în alte zone. Evident, ca orice persoană care trăiește în altă parte a continentului, cu diferențe nu numai geografice, dar și culturale, curiozitatea m-a făcut să stau de vorbă cu localnicii, să intru în muzee și biblioteci. Desigur că nu voi face aici o istorie a Finlandei și nici nu voi consemna tot ceea ce am văzut și aflat. Îmi propun numai câteva exemple, menite, sper, să trezească o binevenită curiozitate a cititorului de a afla mai multe. Țin să subliniez, în primul rând, frumusețea peisajelor, a lacurilor și ținuta maiestuoasă a miilor de copaci într-o țară bogată mai ales în ape și păduri netăiate. Despre sistemul de învățământ am vorbit cu câteva familii de români stabilite acolo, dar și cu finlandezi. Ce am aflat – pe scurt: s-a desființat împărțirea informației pe materii, copiii sunt stimulați să descopere, și nu să învețe pe dinafară, li se cultivă, cu alte cuvinte, curiozitatea. Principiul de bază este însă egalizarea pe cât e cu putință a elevilor. Se îndreaptă adică atenția cu precădere către cei mai slabi. Cei supradotați vor găsi ei înșiși o cale de a ajunge la performanță. Ideea principală este ca întreaga societate să ajungă la un așa grad de instrucție încât țara să progreseze. Atenția care se dă instrucției și educației poate fi văzută și din programul muzeelor sau al bibliotecilor. Un muzeu dedicat istoriei orașului, de exemplu, are intrarea gratuită. La început sunt fotografii mari din diferite perioade pe care le poți singur roti cu o telecomandă. O idee care ar trebui transplantată și la noi – istoria învățată mai direct, prin viața de zi cu zi. Rețin o cameră din anii '50 care ilustrează viața cotidiană, obiectele folosite atunci – un aparat de radio cum aveam și eu în copilărie, un aragaz, o mașină de cusut Singer, carpetă cu cerbi pe perete deasupra patului etc. Muzeul de Artă, în schimb, are expoziții tematice. Îmi amintesc că în 2008 era dedicată unui pictor finlandez, anul trecut lui Sibelius, iar anul acesta unei pictorițe din SUA, Alice Neel. Tot expoziție tematică poți afla și la Biblioteca Națională. De data aceasta, îi este dedicată filosofului, profesor și academician, Henrik von Wright. Fotografii, documente, scrisori, dar și informații asupra vieții, carierei și operei sale în finlandeză, suedeză, engleză. De neuitat este deopotrivă interiorul Bibliotecii, ca și cel al Bibliotecii Universității din Helsinki. Spații largi, rafturile de cărți dispuse, în ambele, în evantai. Tot în plan cultural aș aminti statuia lui Alexis Kivi din fața Teatrului Național, prozatorul și dramaturgul care a pus bazele teatrului finlandez, provenit dintr-o familie modestă și mort sărac, la 38 de ani. Aș mai reține un punct de atracție: Savonlina, o localitate din estul Finlandei, așezată pe malul unui lac care este al patrulea ca mărime din Europa. Orașul e faimos prin cetatea medievală, aici desfășurându-se un festival internațional de operă, care a început în 1912! Vin aici turiști melomani din toată lumea. Drumul spre Savonlina – o adevărată risipă de apă și păduri. Cel ales pentru întoarcere – paralel cu granița Rusiei, câțiva kilometri pe o fâșie naturală de pământ (apă în dreapta, apă în stânga), un drum spectaculos, unic în lume. Desigur că acestea sunt numai câteva dintre atracțiile Finlandei. Nu am scris despre cele mai cunoscute – Biserica albă cu treptele impunătoare, având în față statuia țarului Alexandru al II-lea, Biserica săpată în stâncă, monumentul dedicat lui Sibelius și multe altele. Acestea sunt vizitate de toți turiștii. Eu îi îndemn să descopere și alte centre de interes.

PRIMITE LA REDACȚIE

Bardan, Vasile, *Atomografie*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2014

DISCOBOLUL, Serie nouă, Anul XIX, nr. 220-221-222, apr.-mai-iunie, 2016, Alba-Iulia

Elvireanu, Sonia, *Metamorfoză*, Editura Ars Longa, Iași, 2015

Ghilia, Alecu Ivan, *Marea brambureală*, Editura Călimara, București, 2016

Goja, Nicolae, *Cimitirul copiilor*, Editura EURO TIP, Baia Mare, 2016

Lăzărescu, Rodica, *Semne de carte I*, Editura Pallas Athena, Focșani, 2014

Lăzărescu, Rodica, *Semne de carte II*, Editura Rafet, Râmnicul Sărat, 2015

LITERE, Revistă lunară de cultură a Societății Scriitorilor Târgoveșteni, Anul XVII, Nr. 6 (195), mai 2016

Marga, Andrei, *Pragmatismul reflexiv* (încercare de construcție filosofică), Editura Compania, București, 2015

Marga, Andrei, *Profilul și reforma Universității clujene* (Discursuri rectorale), ediția a V-a, revizuită, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011

Opriță Mircea, *Clubul nemuritorilor. Orizonturi în expansiune*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016

Poèmes égarés d'un autre siècle/Cuvinte rătăcite din alt secol, 20 de poeți contemporani, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2015

Predescu, Flaviu George, *Obsesia gesturilor*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014

Pro Saeculum, Focșani, an XV, nr. 3-4 (111-112), 15 aprilie-1 iunie 2016

Spiritul Critic, an. XIV, nr. 2 (5-6), aprilie 2016, Pașcani

Tei, George, *Trecerea prin iubire. Passage à travers l'amour*, Editura Topoexim, București, 2015

EDITURA ACTAEON BOOKS

STR. LUPULUI, NR. 34/42

430383 BAI A MARE

www.actaeonbooks.ro

Nou înființată editură ACTAEON BOOKS, prin colecțiile sale, își propune să tipărească într-un mod imaginativ, modern, texte care, printr-o abordare rutinieră, au devenit ca „îngropate” pentru conștiința publică. De asemenea, dorește să aducă în fața cititorilor texte cu semnificație specială, îndelung ignorate, dar care devin astăzi, odată cu transformările pe care lumea modernă le impune spiritului public, mai mult decât relevante.

Tiparul executat la:

S.C. ROPRINT SRL

Strada Cernavodă, Nr. 5-9, 400188 Cluj-Napoca